Алран кайми аки-сухи, асран кайми атти-анни...

ХРЕСЧЕН САССИ

7 (2520) №
Хакĕ ирĕклĕ
Эрнере икĕ хут тухать

2015
февраль
нарăс 4

1991 çулхи апрелĕн 21-мĕшĕнче тухма тытăннă

ЮНКУН

ÇИВĔЧ ЫЙТУ

Çулсерен пĕр ÿкерчĕке сăнатăп: çуркунне пахча хыçĕнчи лаптăка сухаласа акаççĕ, кĕркунне йĕркеллĕ вырса илейменнипе тырпул юр айне юлать. Уйра калчаран маларах çумкурăкĕ ашкăрма тытăнать. Çу каçипе пуссах илет ăна. Çавăнпах вырса та тăкакланмаççĕ-и, тен? «Тăмлă çĕр çинче тырă çитĕнесшĕн мар çав», – пăшăрханатăп ашкăрса ларакан măянсене курсан. «Çĕрĕ айăплă мар. Эпир акнă вăрлăхран хытхурасăр пуçне мĕн шăтса тухтăр?» – куçа уçма пулăшрĕç мана хуçалăхра вăй хуракансем.

МĂЯН ТА ХЫТХУРА ĔÇКЛЕНЕТ УЙРА

Ака-сухара пахалăхсăр вăрлăхпа усă курасси йăлана кĕнĕ ĕнтĕ. Чаплине туянма укçа çитменнипе, сортласа кондицие лартма вăхăт çуккипе складра мĕн пуррипех сырлахаççĕ. Кун пеккине ылтарах аслă çулран аяккарах, куç тĕлне лекмен вырăнсене акса хăвараççĕ. Çуркунне пур çĕрте те хура йăрансем тăсăлса выртаççĕ. Кайран мĕн шăтса тухни кама кăсăклантарĕ?

Çураки çывхарнă май çĕр ĕçченĕн пуçĕ халех ыратать: кăçал çĕре «шуратса» хăварма вăй-хал çитĕ-ши? Çĕршыври йывăр лару-тăрăва пула хаксем ÿссех пыраççĕ. Çав шутра ГСМ, техника, саппас пайĕсем, вăрлăх, удобрени хакĕсем те. Ака-суха умĕн вĕсем йĕvenрен вĕçертсе янă урхамах пек малалла ытканаççĕ. Çакă хуçалăхсене хĕрÿ тапхăрта татах йывăрлăха кĕртсе ÿкерме пултарать. Хăшĕ-пĕри кĕркуннех çураки валли мĕн кирлине туянса укçана самай перекетленĕ. Алă айĕнче мĕн пуррипех усă куракан та сахал мар. Кун пеккине акса хăварни уйхире çÿпĕ-çапăпа вараланăпа пĕрех.

ХАПХА УМНЕ ТУЙ ÇИТСЕН

Уй-хире тухиччен вăхăт пур темелле. Анчах çакă алă усса лармаллине пĕлтермест. Хапха умне туй килсен сăра çакса ямаççĕ.

Февраль уйăхĕ тĕлне пĕрчĕллĕ тата пăрçа йышши культурăсене 48,6 пин тонна хывнă, ку палăртнин 102 проценчĕ (2013 çулта 45,8 пин тонна е 96 процент). Элĕк районĕнче 1918 тонна хывма палăртнă пулсан, хальхи вăхăтра 1870 тонна кăна пур-ха (97 процент). Çĕмĕрле тăрăхĕнче те 294 тонна çеç е кирлин 75 проценчĕ. Çав хушăрах Патăрьел, Куславкка, Хĕрлĕ Чутай, Вăрмар, Пăрачкав, Шупашкар, Шăмăршă, Тăвай районĕсенче плана ирттерсе тултарнă. Саппас çăкăр ыйтмасть, кĕтмен пăтăрмахра та пулăшма пултарĕ. Сивĕ хĕл кунĕсем час-часах кĕрхи культурăсен лаптăкне çаратса хăвараççĕ. Вĕсене тепĕр хут акма вăрлăх шыраса çÿриччен саппасра пулнине нимĕн те çитмĕ. Тата çур енне вăл хакланма пултарасси каламасăрах паллă.

Раççей ялхуçалăх центрĕн Чăваш Енри управленийĕ пĕрчĕллĕ тата пăрçа йышши культурăсен вăрлăхне 47,6 пин тонна тĕрĕсленĕ. Çав шутран 30,6 пин тонна кондициеларнă (64 процент). Иртнĕ çул ку кăтарту 50 процентпа танлашнă. Январĕн 23-мĕшĕнчен пуçласа февралĕн 1-мĕшĕччен республикăра кондициллĕ вăрлăх пурĕ те 3 процент кăна хушăннă. Çак тапхăрта 12 районта кăтартăва лайăхлатнă.

Республикăра акма юрăхсăр çÿпĕллĕ вăрлăх 16,9 пин тонна (тĕрĕсленин 36 проценчĕ), шăтаслăхĕпе кондицие ларманни – 691 (2 процент), нÿрĕклĕхĕпе – 1998 (4), хурткăпшанкăпа сиенленни – 1505 тонна (3).

Хуçалăхсем çуракине хатĕрленсе пĕрчĕллĕ тата пăрçа йышши культурăсен элита вăрлăхне – 408, çĕрулминне 76 тонна туяннă.

Пĕрчĕллĕ тата пăрçа йышши культурăсене тасатса типĕтме 98 звено йĕркеленĕ. Патăрьел, Комсомольски, Çĕрпÿ, Вăрнар, Етĕрне, Элĕк, Шупашкар районĕсенче ку енĕпе уйрăмах лайăх ĕçлеççĕ.

2-мĕш стр. ➔

Мĕн акан – çавна выран

Сăнÿкерчĕке www.cap.ru сайтран илнĕ

КĔСКЕН

Тухăçлăрах усă курмалла

Виçĕм кун Чăваш Ен Пуçлăхĕ Михаил Игнатьев экономка канашĕн тата республикăри социаллă пурнăçпа экономика çирĕплĕхне тытса пырассипе ĕçлекен комиссин пĕрлехи ларăвне пуçтарнă.

Республика ертÿçи малтанах налуксене вăхăтра тÿлекен, тÿрĕ кăмăлпа тăрăшакан предпринимательсене, коммерци организацийĕсен ертÿçисене, ĕç коллективĕсене тав тунă. Çĕршыври паянхи лару-тăрупа çыхăннă йывăрлăхсенчен тухма малтанхи çулсенче йышăннă мерăсем пулăшмаççĕ. Çавăнпа хальхи вăхăтра республикăра 2014-2016 çулсене валли палăртнă тĕллевсем пурнăçланаççĕ. Вĕсем финанс йывăрлăхĕн витĕмне "çемçетме" тивĕç. Бюджет укçине те перекетлеме тăрăшмалла. Михаил Игнатьев социаллă пурнăçпа экономикăна лайăхлатассипе Раççей шайĕнче палăртнă патшалăхăн хушма çăмăллăхĕсемпе пухăннисене тухăçлăрах усă курма сĕннĕ.

Экономика аталанăвĕн, промышленноçпа суту-илÿ министрĕ Владимир Аврелькин республикăн аталану планĕнче хăш тытăмсене тĕпе хунине асăннă. Тĕслĕхрен, промышленноçра тата ялхуçалăхĕнче хальчен ют çĕршывран турттарнă продукцине хамăр патра хатĕрлеме ăнтăлмалла. Вакă тата вăтам предпринимательствăна аталантармашкăн финанспа çыхăннă тата административлă чăрмавсен шутне чакармалла тата ытти те.

Пĕтĕмĕшле илсен республика бюджетне тупăш паракан енсене аталантармалла. Федераци шайĕнче, тĕслĕхрен, инновациллĕ ĕç тытăмне йĕркелеме, пысăках мар бизнеса аталантарма грантсем уйăраççĕ. Мĕншĕн вĕсемпе усă курма тăрăшмалла мар?

Чукун çул техники калаçтарĕ

Февралĕн 11-12-мĕшĕсенче Шупашкарта чукун çул техники туса кăларакансен конференциллĕ мар пĕрлешĕвĕн IX конференцийĕ иртет. Унта акционерсен "Раççей чукун çулĕсем" пĕрлешĕвĕн пуçлăхĕ Владимир Якунин тата ытти явапллă çынсем, 150 ытла промышленноç предприятине ертсе пыракансем хутшăнаççĕ.

Çакнашкал конференци пирĕн республикăра виççĕмĕш хут иртет. Кăçал Шупашкар хулин чукун çул станцийĕнче "Мускав-Хусан" пысăк хăвăртлăхлă магистралĕн информаци центрне уçма палăртнă, чукун çул вокзалĕ умĕнче ятарлă продукцин куравĕ ĕçлемелле.

Ирина ПАВЛОВА.

КУН ЙĔРКИНЧЕ

Пулăшу Канаша та çитмелле

Январĕн 29-31-мĕшĕсенче Мускавра хальхи вăхăтри экономика тата политика ыйтăвĕсемпе семинар иртнĕ, регионсене лайăх аталантаракансен ĕçне тишкернĕ. Унта регион ертÿçисем, ытти яваплă çынсем хутшăннă, çав шутра – Чăваш Ен Пуçлăхĕ Михаил Игнатьев. Семинарăн пĕрремĕш кунĕнче çĕршыври экономикăри лару-тăрупа Раççей Президенчĕ Владимир Путин паллаштарнă, регионсенчи влаç умне уçăмлă тĕллев лартнă. Иккĕмĕш кунхине экономика аталанăвĕн министрĕ Алексей Улюкаев пухăннисене монохуласене аталантармалли фонд малашне те ĕçлесси пирки пĕлтернĕ. Кăçал унăн пулăшăвне 5 хула илмелле. Ку шутра – пирĕн республикăри Канаш та.

"Паянхи лару-тăрура кунашкал семинар питех те пĕлтерĕшлĕ. Ĕçтешсен опычĕпе паллашни, вĕсенчен вĕренни пирĕншĕн усăллă. Чăваш Енре пĕршухăшлă ертÿçĕсен команди йĕркеленнĕ, вăл халăхăн пурнăç шайне ÿстерессишĕн ĕçлет", – пĕтĕмлетнĕ шухăшне республика ертÿçи.

Йÿнĕлле çырăнма васкăр!

Хаçат-журнала 2015 çулăн иккĕмĕш çуррине илсе тăмашкăн

февралĕн 1-мĕшĕнчен пуçласа мартăн 31-мĕшĕччен

иртнĕ çур çулти хаксемпе çырăнтару иртет. Çак тапхăрта «Хыпар» Издательство çурчĕн пур кăларăмне те йÿнĕрех хакпа çырăнма пулать.

Кăларăмсем	Индекс	Почта уйрăмĕсенче	«Чăваш пичет» киоскĕсенче	«Советская Чувашия» киоскĕсенче	Редакцире
Хыпар	54800	737,70	288	279	144
* Хыпар-эрнекун	78353	321,96	150	141	90
Çамрăксен хаçачĕ	54804	375,96	234	231	144
Чăваш хĕрарăмĕ	11515	340,44	222	213	141
Сывлăх	11524	215,4	114	111	81
Кил-çурт, хушма хуçалăх	54806	192,66	114	111	81
** Хресчен сасси	54838	280,92	168	162	114
Тăван Атăл	11529	319,08	252	246	198
Капкăн	24608	161,52	150	126	108
ЛИК	83429	140,36	120	120	100
Вести Чувашии	54807	310,92	192	186	144
Собрание законодательства ЧР	54847	743,58	660	660	570
Тантăш	54802	256,92	138	132	90
Самант	73208	181,02	162	156	120
Тетте	73771	143,52	114	111	90

**Июлĕн 1-мĕшĕнчен «Хыпар-шăматкун» хаçат «Хыпар-эрнекун» ятпа тухма пуçлать.*
***«Хресчен сасси – Кил» иккĕмĕш çур çулта уйрăммăн пичетленмест. Малашне «Хресчен сасси» хаçат эрнере пĕр хутчен 8 страницăпа вулакан патне çитĕ.*

ÇАНТАЛĂК

Шупашкарта	Вăхăт	4.02	5.02
Температура, ^{0}C	2–4 сехетре 14–16 сехетре	–4 –5	–6 –6
Юр çăвать		⁂	⁂
Атмосфера пусăмĕ, мм		747	749

Вăй патăр!

Канаш районĕнчи Пайкилт ял тăрăхĕ юлашки вăхăтра палăрмаллах улшăннă. Хăш-пĕр çĕрте ялсем пушанса пынине пăшăрханса пĕлтерессĕ пулсан кунта пач урăхла. Виçĕ ялта – Пайкилт, Çĕнĕ Мами, Тăрăн – пурнăç вĕресе тăрать. Кашнинчех çĕнĕ урамсем хушăннă. Чаплă çурт-йĕр, кайăк-кĕшĕк вĕççе каçайми хуралтăсем... Вĕсенче çамрăк çемьесем тĕпленнĕ.

Халăх хавалĕ – хĕвел вăй-халĕ

Аркадий Григорьев

Л. Никитина сăнÿкерчĕкĕ

Ял çĕнелет, чун савăнать

– Вăйпиттисем пысăк хуласенчи строй-кăсене ĕçлеме çÿренĕ май çуртсене те илемлĕ тума вĕренсе çитрĕç. Ял халăхне те çурт-йĕр çĕклеме пулăшаççĕ, – терĕ Пайкилт ял тăрăхĕн пуçлăхĕ Аркадий Трофимович Григорьев выранти лару-тăрупа паллаштарнă май.

– Ялта ĕç тупса вырнаçасси сирĕн тăрăхра пурăнакансемшĕн те çивĕч пулас? – ыйтатăп унран.

– Выранта шкул, ача сачĕ, ваттисен çурчĕ, ытти социаллă объект пур. Канаша çитме те 10 минут кăна. Нумаях пулмасть Пайкилтре çĕвĕ цехĕ ĕçлеме пуçларĕ. Арçынсемшĕн ĕç тупасси пысăк чăрмав мар, анчах хĕрарăм ачи-пăчине, вылăх-чĕрлĕхне пăрахса тухса каяймĕ. Вăл та вăрăм çула тухсан çемье вучахĕ çÿнет. Владимир Булавин пайтаçăпа калаçса Пайкилтре çĕвĕ цехĕ уçрăмăр. Культура çуртĕнчи вулавăша пушатса цех валли выран турăмăр. Вулавăша ял тăрăхĕн кантурне куçартăмăр. Капла пысăк çурт-йĕре тытса тăма çăмăлрах, перекетлĕ. Халĕ унта вăтăр çын вăй хурать. Кунта çĕленĕ ача япалисене Мускав, Чулхула, Чĕмпĕр хулисене ăсатаççĕ.

Хушма хуçалăхран тупăш илекен те самай. Çемьесем ик-виç ĕне усраççĕ, сĕт, ашкакай сутса укçа тăваççĕ. Ÿркенмесен вырăнтах ĕç тупма пулать-ха, анчах кунти укçапа çурт-йĕр çавăрма кансĕртерех. Ирĕксĕрех кил хуçисен çичĕ юта тухса кайма тивĕ.

– Апла чаплă керменсен хуçисем – çичĕ ютра çич хут тар тăкакансем-и?

– Мĕншĕн? Çамрăксене çурт-йĕр çавăрма патшалăх та пулăшать. «Çамрăк çемье» программăпа пĕлтĕр икĕ çемье пÿрт çĕклерĕ. Вĕсем 300-400 пин тенкĕ субсиди илчĕç. Çулсерен виçĕ ялта 10-15 çĕнĕ çурт хушăнать. Ялта ĕçлесе пурăнакансем ытти программăпа та усă курма пултараççĕ. Акă, юлашки çулсенче ултă ачаллă виçĕ çемьене – Ильинсене, Ивановсене, Андреевсене – икĕ хутлă çурт лартса патăмăр. Пÿртре çутçанталăк газĕ çунать, кранран ăшă, сивĕ шыв юхать. Пирĕн тăрăхри тăватă тăлăх çĕнĕ çурт-йĕрлĕ пулчĕ. Çав шутран виççĕшĕ çемьеленсе кунтах пурăнать. Тăваттăмĕшĕ – Канашра.

Пайкилт енче ĕлĕкхи ырă йăла – нимелле çурт тăвасси – халĕ те упранса юлнă-ха. Пÿрт купаланă чухне ялĕпех пуçтарăнаççĕ. Кунти çамрăксем ял пурнăçĕнчен хăрамаççĕ. Вĕсем хваттерте мар, уйрăм çуртра, хăйсен хуçалăхĕпе пурăнасшăн, вылăх-чĕрлĕх ĕрчетесшĕн.

– Хальхи яш-кĕрĕм хĕллехи вăрăм каçсене телевизор умĕнче ирттересшĕн мар...

– Пирĕн кашни ялтах клуб пур. Анчах Çĕнĕ Мамири клуба 37-мĕш çулсенчех тунипе юхăнса çитрĕ. Кăçал ăна тĕпрен çĕнетесшĕн. Строительство материалĕсене турттарма тытăннă ĕнтĕ. Укçа çитсе пыманнипе ĕç вăраха кайрĕ. Тăрăнра, Пайкилтре йĕркеллех-ха, мероприятисем те час-часах иртеççĕ. Аслăрах çултисем «Пуранар» ятлă юрăпа ташă ансамблĕне çÿреççĕ. Ăна Петр Николаев ертсе пырать. Выранти ваттисен канашĕ республикăри конкурсра иккĕмĕш вырăн йышăнчĕ. Ялсем шкулти спортзала волейбол-баскетбол, шашка-шахматла выляма çÿреççĕ. Канмалли кунсенче ташă каçĕсем иртеççĕ. Кĕскен каласан «культура вучахне» сÿнме паман.

– Такăр çул, таса шыв ыйтăвĕсене эсир татса панă ĕнтĕ. Паян мĕн канăçсăрлантарать пуçлăха?

– Хăй вăхăтĕнче виçĕ ялти урамсене асфальт çул сартарнине халĕ çăмăлрах. Çĕнĕ урамсенче те вак чул сарса тухрăмăр. Вĕсене газ, çутă тÿрех çитерме тăрăшрăмăр – туса пĕтернĕ çуртсене куçма чăрмав ан пултăр. Çапах пур ыйтăва та татса панă теме иртерехха. Акă, ялта спорт комплексĕ тăвасси шухăшлаттарать. Çĕрне уйăрнă, проекчĕ хатĕр. Шел, укçа çителĕксĕррипе ĕç каймасть. Хамăрăн вăй çитмĕ, çÿлтен пулăшсан кăна. Анчах патшалăх хысни те тĕпсĕр мар.

Пайкилтри клуба тĕпрен юсаса çĕнетесси те канлĕ пурăнма памасть. «Çурт-йĕре компактлă тăвасси» программăпа 600 пин тенкĕ илсен культура çуртĕнче чылай ĕç турăмăр, юхăннă япаласене улăштартăмăр. Шел, тăррине çĕнетме çитеймерĕ. Кăçал каллех программăна хутшăнса пăхасшăн. Тен, пире те нимсĕр хăвармĕç.

Халăх вĕрсен хапха уçăлать

– Аркадий Трофимович, эсир «Цивиль» хуçалăх лавне 21 çул туртнă. Ял тăрăхне вара 8 çул ертсе пыратăр. Тивĕçлĕ канăва тухнă май канас, ăшă кăмака çинче шăм-шакка ăшăтса выртас килмест-и?

– Халăхпа килĕштерсе пурăнсан, пĕрле ĕçлесен чун-хавал çĕкленет, ывăннине, ватăлнине туймастăн. Маншăн ĕмĕрех ыттисен пурнăçĕ, шăпи малта тăнă. Вĕсен ыйтăвне çийĕнчех татса пама тăрăшнă. Хуçалăха ертсе пынă чухне ĕç çыннисен пурнăçне лайăхлатассишĕн вăй-хала шеллемен. Хуçалăх шучĕпе колхозниксене пурăнмалли çурт-йĕр туса панă.

Халĕ ĕлĕкхи пек мар, укçа çитсе пыманнипе ĕмĕт-шухăша пурнăça кĕртме йывăртарах. Анчах май çитнĕ таран ял çыннисен пурнăçне пуянрах, илемлĕрех тăвас килет. Килте канса выртма вăхăт çук.

Массăллă информаци хатĕрĕсенче часчасах чиновниксене тиркенине, ятланине илтме тивет. Кирек мĕнле ĕçре те çитменлĕхсĕр пулмасть. Çапах çынна тиркесе лариччен малтан хамăртан ыйтмалла: «Халăх пурнăçне лайăхлатма эпĕ мĕн турăм-ха?» Пурнăç йывăр тесе чÿречерен пăхса ларнипе нимĕн те улшăнмĕ.

– Халăхпа пĕр чĕлхе тупма мĕн пулăшать? Йывăр вăхăтра лару-тăруран мĕнле тухатăр?

– Ертÿçĕ ĕçĕ нихăçан та çăмăл пулман. Яланах яваплăха туйса тăратăп. Хамăн кашни утăма тишкеретĕп, çитменлĕхсене шыратăп. Çакă пуçа каçăртма, хăпартланса кайма памасть.

Халăх вĕрсен хапха та уçăлать. Ĕç ăнса пыни çынсемпе пĕр чĕлхе тупниччен те килет. Унăн терт-нушине пĕлсе тăмалла. Йывăр вăхăтра алă тăсмалла. Астăватăп-ха: 1986 çулта Тăрăнра ветеринарсен айăпĕпе харăсах 139 ĕне вилсе выртрĕ. Тухтăрсем вылăхха сиплемелли препарата колорадо нăррине пĕтермелли наркăмăшпа пăтраштарса янă иккен. Ĕне çухатни ял çыннишĕн пысăк инкек. Вăл ĕмĕртен çемьене тăрантарнă. Тата ăна туянма та хаклă. Кĕтмен инкек Тăрăнсене çапсах хуçрĕ. Ялта чунтан хурланса йĕни илтĕнсе тăратчĕ. Кун пек чухне мĕнле аякран пăхса тăрăн? Колхоз шар курнисене тепĕр икĕ кунран ăратлă пушмак пăру валеçсе пачĕ. Тÿлевсĕр, анчах кайран, ĕнесем пăрулма тытăнсан, пăрушĕсене хуçалăха тавăрса пама килĕшсе татăлтăмăр. Паллах, халăх çакна савăнса йышăнчĕ, чĕререн тав турĕ. Кун пек самантсем татах пулнă. Мĕн те пулин сиксе тухсан яланах вырăна çитсе лару-тăрупа паллашатăп, мĕнпе те пулин пулăшма тăрăшатăп. Сăмахпа мар, ĕçпе.

– Ĕмĕрĕпех халăхшăн тăрăшнипе çемье валли пушă вăхăт та юлмасть-тĕр?

– Çемье, хушма хуçалăх валли те вăхăт тупма тăрăшатăп. Унсăрăн май çук. Пирĕн те картиш тулли вылăх-чĕрлĕх. Ачасем çитĕнсе тухса кайнă хыççăн мăшăрпа иксĕмĕр çес кăштăртатса пурăнатпăр. Анчах вите-сарайне пушă лартас килмест. Çĕр çинче ĕçлесе ÿснĕ çынна ахаль лартаймăн.

Аркадий Григорьев мăшăрĕпе çичĕ ача пăхса çитĕнтернĕ, ура çине тăратнă. Çав шутра тăваттăшĕ – усрава илнисем. Вăл 23 çултах нумай ачаллă ашшĕ пулса тăнă. Кĕтмен çĕртен хăрушă инкекре пиччĕшĕпе арăмĕн пурнăçĕ татăлать. Вĕсен тăватă ачи тăлăха юлать. Пурте çул çитменскерсем, кĕçĕнни тăхăр уйăхра кăна. «Йывăр пулсан та тăлăхсене ача çуртне ярас темерĕмĕр, хамăр çемьене илтĕмĕр, – аса илет арçын. – Хамăрăннисемпе усрава илнисене уйăрса тăман, пурне те вĕрентсе кăларса пурнăç çулĕ çине тăратнă».

Йывăр çĕклем ытларах мăшăрĕ çине тиеннĕ. Ун чухне тăлăхсене пăхнăшăн хальхилле пысăк укçа паман. «18 çул тултарсан хăйсене тыткаламалăх пултăр тесе вĕсен укçине перекет кĕнекине хурса пытăмăр. Анчах инфляци йăлтах çăтса ячĕ. 40 пинрен (90-мĕш çулсенче) нуски илмелĕх те юлмарĕ», – хаш сывларĕ Аркадий Трофимович. Паян ватăсене савăнмалăх 15 мăнук ÿсет. Пурнăçа усăсăр ирттерменшĕн, хăй хыççăн ырă йĕр хăварма пултарнишĕн савăнать вăл.

Лариса НИКИТИНА.

Мĕн акан – çавна выран

← 1-мĕш стр.

ÇУРКУННЕНЕ – ÇАРА ЛАПТĂК

Хĕл сивви шăтăк-çурăк тупать тенĕ. Ĕçси вăхăтра иртесси кĕрхи калча мĕнле хĕл каçнинчен те килет. Сивĕре юр сахаллипе е уйсем пăрпа хупланнипе кĕркунне вăй илнĕ ешĕл калча çур енне пĕтнĕ тĕслĕх сахал мар. Çаралса юлнă лаптăксене ирĕксĕрех тепĕр хут сухаласа акмалла. Хуçалăхшăн хушма тăкак, ĕç.

Акнă уйсене хĕл каçа тĕрĕслесех тăраççĕ. Январьте лару-тăру мĕнлерех пулнă-ха? Чăваш Енре кĕрхи культурăсем 86 810 гектар йышăннă. Улатăр, Патăрьел, Канаш, Комсомольски, Пăрачкав, Çĕрпÿ, Елчĕк районĕсенче кĕрхисен лаптăкĕсем уйрăмах нумай. Расçей ялхуçалăх центрĕн Чăваш Енри управленийĕн специалисчĕсем кĕрхи тулă, ыраш, тритикале лаптăкĕсене тĕрĕсленĕ. Ÿсентăран симĕс, тĕмленнĕ е тĕмленсе пĕтнĕ тапхăрта пулнине палăртнă. Юр хулăнăшĕ – 13-30 см. Хăш-пĕр вырăнта 40-60 сантиметра çитнĕ. Çил-тăман алхаснă май юр тата хушăнĕ. Хĕлле ăшăтса яни, сумăр çуни юра хытарнă. Çавăнпа вырăн-вырăнпа çĕр сийĕ пăрланни те курăннă. Тăпра шăннипе нÿрĕклĕх çĕре çăрхăнайман. Çанталăк сивĕтсе ярсан лаптăксем пăрланса лармa, калчана сиенлеме пултарасса асăрхаттараççĕ специалистсем. Калча сайра шăтса тухнă вырăнсем акнă лаптăкăн 1-16 процентĕ чухлĕ, вырăнĕ-вырăнĕпе – 35-40. Ÿсентăрана кăвакăш, шăшисем сиенленнине асăрхаман. Тымар та ытлашши çĕрĕшни курăнман. Малтанлăха палăртнă тăрăх – Улатăр районĕнче кĕрхисем 998 гектар çинче сиенленнĕ. Муркаш енче лару-тăру уйрăмах çивĕч. Кĕрхи культурăсен 424 гектарĕ сиенленни палăрнă. Çур енне вăй илеç-ши вĕсем? Вăрмар тăрăхĕнче те 110 гектар çинче калча япăхланнă. Республикипе вара 1584 гектар çинче кĕрхи культурăсем вăйсăрланса юлнă.

УСĂ КУРМАН ÇĔРЕ – ПУСĂ ÇАВРĂНĂШНЕ

Анатолий ПРОХОРОВ, Элĕк район администрацийĕн ялхуçалăх пайĕн пуçлăхĕ:

– Районти хуçалăхсенче вăрлăха тасатса типĕтессипе çичĕ звено ĕçлет. Хальхи вăхăтра кондицие ларнă вăрлăх хисепĕ – 61 процент. Акана тухиччен йăлтах акма юрăхлă пулĕ. Районта вăрлăх çителĕклĕ. 80 тонна элита вăрлăх кÿрсе килнĕ. Ку енĕпе Алексей Григорьев, Владимир Узянов фермерсем ытларах ĕçлеççĕ. Хальлĕхе çунтармаллисĕрмелли хатĕрсем 48 тонна кăна-ха. Григорьев, Узянов фермерсемпе «Новый путь», «Алмаз», «Авангард» хуçалăхсенче ăна иртнĕ çулах хатĕрлесе хунă. Дизтопливо литрне 24 тенкĕпе туянаççĕ. Удобрени кирлин 48 процентĕ чухлĕ пур. Çунтармалли-сĕрмелли хатĕрсем, удобрени, саппас пайĕсем туянма нумайăшĕ кĕске вăхăтлăх кредит илесшĕн. Анчах банксем кредит пама тытăнса тăраççĕ-ха.

Кăçал Элĕк енче пĕрчĕллĕ тата пăрса йышши культурăсем – 9700, çĕрулми – 1400, пахчаçимĕçĕ 200 гектар акса-лартса хăвармалла. Çанталăк чăрмантармасан, хамăр тăрăшсан ака-сухана вăхăтрах вĕçлĕпĕр.

Владимир ХРАМОВ, Хĕрлĕ Чутай район администрацийĕн ялхуçалăх пайĕн пуçлăхĕ:

– Акана тухма вăрлăх çителĕклĕ, анчах унăн 66 процентĕ кăна кондицие ларнă. Пирĕн районта пĕчĕк хуçалăх нумай. Вĕсем малтанлăха акмалăх хатĕрленĕ ĕнтĕ. Ыттине ĕçсинчех сортласа ĕлкĕреççĕ. Лаптăкĕсем те пысăк мар, 200-300 гектар кăна. Удобрени, ГСМ турттарма хуçалăхсем Чăваш Енри Апатçимĕç фончĕпе килĕшÿ тунă.

Хальхи çивĕч ыйту – усă курмасăр выртакан çĕрсем. «Асамат», «Путь Ильича» хуçалăхсем арканнă хыççăн уйсене çумкурăкĕ пусса илме тытăнчĕ. Хальхи вăхăтра 5090 гектар ахалех выртать. Кăçал 2500-ĕшне пусă çаврăнăшне кĕртесшĕн. Районта фермерсен юхăмĕ вăй илме тытăнни шанăç парать-ха. Пĕлтĕр акă, виçĕ фермер хуçалăхне йĕркелеме грант илчĕç. Кăçал ун пеккисем татах пур. Майĕпен çавсене, инвесторсене валеçсе парасшăн. Паян-ыран татса парайăмăн çĕр ыйтăвне. Ку енĕпе ĕçлемелĕх пур-ха.

Лариса АРСЕНТЬЕВА.

Çул – хăрушă вырăн

Çул – хальхи пурнăçра чи хăрушă вырăн. "Манăн машина çук, мĕн шикленмелле?" – тесе алă сулмалла мар. Çуран-и эсĕ е транспортпа-и – асăрханулăха çухатсан инкеке лекесси куçкĕрет. Пĕлтĕр çуран çула тухнă миçе çыннăн пурнăçĕ вăхăтсăр татăлнине пĕлетĕр-и? Çук пулсан аса илтеретпĕр.

Машина çуран çын çине пырса кĕнипе республикăра 606 инкек пулнă. Вĕсенче 74 çын çут тĕнчепе ĕмĕрлĕхех сывпуллашнă. 559-ăшĕ аманнă.

242 транспорт хатĕрĕ çул çинче тӳннине пула 32 çын пурнăçран уйрăлнă, 320-ĕшĕ суранланнă.

Машинăсем пĕр-пĕрине çапăннăран инкек шучĕ 779-а çитнĕ. Вĕсенче леш тĕнчене 100 çын ăсаннă, 1178-ăшĕ сусăрланнă.

Çуран çӳрекен патнех таврăнар-ха. Ятарласа уйăрнă вырăнта унăн чиперех çул урлă каçмалла пек. Çук, çилхăван водитель ăна асăрхама шухăшламасть те. Çул урлă каçмалли вырăнсенче çулталăкра 218 инкек пулнине палăртнă. 13 çыннăн чунĕ тухнă, 216-шĕ хытах аманнă.

Çул çинче çуран çынсен айăпĕ те çук мар. Вĕсем йĕркене пăхăнманнипе 280 инкекре 48-ăшĕ масарта вырăн тупнă, 327-шĕ суранланнă. Машина юпана е ытти япалана пырса тăрăннипе 19 çынна çухатнă, 140-ĕшне сусăрлатнă.

Çул çинче пĕлтĕр пĕтĕмпе 1932 инкек патне çитсе тухнă. Вĕсенче 2424 çын пурнăçран уйрăлнă, 2408-ăшĕ аманнă. Пĕр çулталăкра çакăн чухлĕ çынна çухататпăр. Юлашки 5 е 10 çул хушшинчи кăтартăва хакласан çӳç-пуç вирелле тăрать. Çулсем çинче пĕчĕк вăрçă пырать тейĕн. Юрать-ха, инкексен шучĕ пĕлтĕр висĕм çулхинчен чакнине палăртнă патшалăх автоинспекцийĕн Чăваш Енри управленине ертсе пыракан Владимир Романов. Тĕслĕхрен, аварисен шучĕ – 5,7 процент, вилнисен – 4,3, суранланнисен – 7,7 процент сахалланнă.

Яваплăх çинчен манакан водительсемпе кĕрешнин усси пур. Анчах çул çинчи кашни çиччĕмĕш инкекшĕн ӳсĕр çын айăплине шута илсен эрех-сăра тинĕсĕнчен ишсе тухасси инçе-ха. Киккирикине хĕретнĕ водительсене пула акă 57 çын пурнăçпа сывпуллашнă, 285-ĕшĕ алли-урине амантнă.

Пуласлăх ачасенче тетпĕр те çамрăк ăрăва мĕн пĕчĕкрен çул çинче тĕрĕс çӳреме хăнăхтарса ӳстересшĕн. Ыранхи ачасем паянхи пек инкек ан курччăр, ашшĕ-амăшĕнчен ăслăрах пулччăр теççĕ çул-йĕр çинчи хăрушсăрлăха сыхлакансем час-часах ача сачĕсене тухса çӳренĕ май. Ара, вунултă тултарман ачасем иртнĕ çул 219 инкекре шар курнă. Машинăра аслисемпе ларса пынă 6 ачан пурнăçĕ татăлнă, 245-ĕшĕн сывлăхĕ хавшанă.

Çула тухас умĕн çакна шута илни вырăнлă. Çынсем ытларах эрнекунпа шăматкунсенче аварине лекеççĕ. Сăмахран, пĕлтĕр эрнекунсенче 306, шăматкунсенче 317 инкек пулнă. Ирхине 7-8 сехетсенче, кăнтăрла иртсен 14 сехетрен пуçласа 21 сехетчен çул çинче çӳреме хăрушă. Çуллахи уйăхсенче питех те асăрханмалла. Тĕслĕхрен, иртнĕ июль уйăхĕнче – 206, августра 239 инкек тухнă.

Ăсталăха туптама вăхăт кирлĕ

Кĕçнерникун кăнтăрла иртсен Шупашкарта ĕç вырăнĕнче чип-чипер юр тасатакан хĕрарăм хăйĕн кун-çулĕ татăласси çинчен шухăшлама та пултарайман. Президент бульварĕнче çул урлă каçнă чухне ăна "Мицубиси" йышши машина çапса хăварнă. 63 çулти хĕрарăма тӳрех больницăна илсе çитернĕ, анчах висĕ сехетрен вăл ĕмĕрлĕхех куçне хупнă.

Çапса хăварнă водитель хĕрарăма кая юлса асăрханă-мĕн. Тормоз педальне пуснă, анчах инкекрен пăрăнса иртеймен. 21 çулти çамрăкăн водитель стажĕ пысăк мар. Икĕ çул хушшинче вăл икĕ хутчен йĕркене пăснă.

Иртнĕ ытларикун ирхине 7 сехет тĕлĕнче Шупашкара хĕвелтухăç енчен пырса кĕнĕ çăмăл автомашина водителĕ е тимĕр урхамахне итлеттереймен, е таçта васканă. Палăртнă маршрутпа чупакан "Ситроен" автобуспа хăйĕн машини хушшинче тытса пымалли дистанци çинчен маннă, пассажирсене турттаракан транспорта тăрăнтарнă. Лешĕ çакăн хыççăн автобуссем чарăнакан вырăна вирхĕнсе тухнă, унта тăнă висĕ çынна амантнă. 57 тата 44 çулсенчи арçынсене больницăна ăсатма тивнĕ. Юрать, автобуспа ларса пынисем унашкалах шар курман темелле.

Инкек кăтартнă çăмăл машинăна Куславкка районĕнчи 21 çулти çамрăк тытса пынă. Руль умĕнче икĕ çул лараканскер пĕлтĕр кăна çул-йĕр правилисене тăватă хутчен пăснă.

"Çамрăк" водительсене çул çинчи йĕркене пĕчĕккĕн хăнăхтарас ыйтăва Раççей правительстви шайĕнче те хускатасшăн. Ку енпе çул-йĕр правилисене кĕртмелли улшăнусене Шалти ĕçсен министерствинче хатĕрлесе çитернĕ. Вĕсем машинăпа икĕ çултан сахал çӳрекенсене пырса тивеççĕ.

Тĕслĕхрен, тин çеç водитель ĕçне хăнăхакансем тепĕр транспорт хатĕрне турттарма, мототранспортпа пассажирсене илсе çӳреме пултараймаççĕ. Çавăн пекех пысăк, йывăр тата хăрушлăх кăларса тăратакан япала турттаракан машина рулĕ умне те лараймĕç.

ШӲТЛЕСЕ МАР, ЧĂНЛАСА

Машинăшăн – 150 кило укçа

Китайра пĕр çын хăй кăмăлланă машинăшăн автосалон хуçипе вак укçапа тӳлеме килĕшсе татăлнă. Сутуçă вакки хут укçа пулĕ тесе шухăшланă. Йăнăшнă иккен. 20000 юань укçана машина туянакан 0,1, 0,5 тата 1юань пуслăххисемпе тăватă полиэтилен хутаç çĕклесе килнĕ. Хутаçсем пĕтĕмпе 150 кило тайнă. Сакăр çын вак укçана çур кун шутланă.

51800 юань (Раççей укçипе 530 пин тенкĕ) тăракан машина суммин пĕр пайне кăна тӳлесе татнă-ха тавар туянакан. Тепĕр пайне мĕнле укçапа илсе килесси сутуçăсене халех шухăшлаттарать.

Машина туянакан ун чухлĕ вак укçа ăçтан тупнă тетĕр-и? Çакăн вăрттăнлăхне уçса пама васкаман вăл. Пус укçа хăйĕн бизнесĕнчен пухăннине кăна пĕлтернĕ.

Юсавсăррине те шута хуман

Пассажирсем турттаракан транспорта тытса пыракан водительсен çăмăлттайлăхне пула вун-вун çын пурнăçĕ самантрах таталма пултарать. Çул-йĕр инспекторĕсем нумаях пулмасть 554 автобуса тĕрĕсленĕ, 104 водителе явап тыттарнă. Вĕсем машинăна пассажирсене кирлинчен ытларах лартнă, хăрушсăрлăх пиçиххийĕпе çыхăнман, кирлĕ чухне транспортăн тулаш енчи çутине çутма васкаман. Чарăну вырăнĕсене шута хуман тĕслĕхсем те пайтах пулнă.

Ку çеç-и? Юсавсăр машинăна çула кăларнă висĕ организаци çыннин те явап тытма тивнĕ.

Çил-тăманра – ан тух

Канмалли кунсенче тухнă çил-тăман çул çинчи инкексен шутне ӳстерчĕ. Канаш районĕнче иртекен А-151 çулăн 40 çухрăмлă сыпăкĕнче кăна вырсарникун пилĕк машина аварине лекнĕ. Икĕ çын текех нихăçан та кану кунне кĕтсе илеймĕ. Уксах-чăлахланнă висĕ çын вара çакна тахçанччен аса илсе пурăнĕ.

14 сехет тĕлĕнче "Ниссан" йышши машина транспорт хирĕç килекен çул çине вирхĕнсе тухнă та "ВАЗ-211440" машинăпа çапăннă. Çакна пула икĕ пассажир больницăна лекнĕ.

Тепĕр çур сехетрен "ВАЗ-2105" водителĕ пушар сӳнтерекен машинăпа çапăннă. Лешĕ çакна пула хирĕç килекен "ВАЗ-21093" автомашина çине пырса кĕнĕ. Пирвайхи машина водителĕпе арăмĕ мĕн пулса иртнине ăнкарса илеймесĕрех пурнăçпа сывпуллашнă.

15 сехет çурăра каллех "ВАЗ" йышши машинăсем çапăннă. Вĕсем пĕр-пĕрин хушшинчи дистанцие пăхăнманнипе 2005 çулхи ача аманнă.

Ӳсĕрсен шучĕ ӳсет

Руль умне ӳсĕр пуçпа ларакан водитель çула тухнă çыншăн чи хăрушă тăшман. Тăшмансемпе кĕрешмелле, вĕсенчен хӳтĕленмелле. Çав тĕллевпе çул-йĕр инспекторĕсем тăтăшах "Ӳсĕр водитель" ятпа иртекен рейда тухаççĕ. Январĕн 23, 24-мĕшĕсенче республикăра вĕсен аллине çавнашкал 28 водитель лекнĕ. Çав шутра Шупашкарта – 9.

Çулталăк пуçланнăранпа (25 кунра) вара урă мар пуçпа çула тухнă 335 водителе тытса чарнă. Айăпа кĕнисем пилĕк инкекшĕн яваплă.

Ултавçа парăнман

Азербайджан çынни Хусанта таксистра ĕçлесе пурăннă. Пĕлтĕрхи декабрь вĕçĕнче çакскер Вăрмар çыннине Хусантан таксипе килне çитерме çула тухнă. 32-ри арçын çул укçине таксиста тӳрех тӳленĕ. Анчах лешĕн куçĕ выçă пулнăран-ши Куславкка районĕнчи Тĕрлемес станци çывăхĕнче тĕлĕрсе кайнă арçын курткинчен укçа енчĕкне кăларса илнĕ. 47 пин тенкĕ укçа çухалнине пассажир вăрансанах асăрханă, водителе тавăрса пама ыйтнă. Лешĕ туннă. Арçын çухалса кайман, водитель ан тавçăртăр тесе полицие ĕç-пуç çинчен чăвашла пĕлтернĕ.

Лешсем çухалнă укçа енчĕкне таксист курткинче тупнă. Унти суммăн ытларах пайне вара водитель нуски ăшне пытарнă.

Çывăх вăхăтра уголовлă ĕçе Куславкка район сучĕ пăхса тухĕ.

Страницăна Ирина НИКИТИНА хатĕрленĕ.

Пурнăç таппи

Юратнă ĕçĕ те, чечекĕ те, йывăçĕ те çумра

Унăн чечекĕсем (тĕрĕсрех, вĕсен тымарĕ), хурлăхан, крыжовник, слива йывăçĕсем халĕ шурă юр пĕркенчĕкĕ айĕнче канаççĕ. Ĕç пӳлĕмĕнчи чӳречерен ферма заведующийĕ вĕсен еннелле пăхать те тути йăл кулать. Ахăртнех, çуллахи илеме аса илет хĕрарăм.

Ĕне вити йĕри-тавра мăян, армути кашласа ларнине фермăсене çитсен тăтăшах куратăн. Муркаш районĕнчи "Оринино" ялхуçалăх производство кооперативĕн вити умĕнче тислĕк шăрши мар, тавралăха илемлĕ чечексем пылак тутă калаттараççĕ. Çуркуннен юлашки уйăхĕнче çеçке çурма тытăнаççĕ те хура кĕркуннеччченех килен-каян чунне çĕклеççĕ. Çак илеме ĕçченсене шăпах Раиса Блинова парнелет.

Вун-вун тĕрлĕ чечек çитĕнтерет вăл çулласерен ферма картишĕнче. "Вĕсен шутне пĕлместĕп", – тет сăпайлăн. Пурне те юратса пăхать. Ĕçтешĕсем те тĕлĕнеççĕ. "Эсĕ юратман чечек пур-и çĕр çинче?" – тесе ыйтаççĕ.

Çĕр çине эпир юратупа пурăнмах килнĕ пулĕ çав. Çынна юратмасан, юратса ĕçлемесен пурнăçра ырă курас çук. Чунпа илемлĕ, типтерлĕ, ĕçчен çынсем ытларах пулнăран тытăнса тăрать ферма коллективĕ. Вăл кăна мар, пĕтĕмĕшле хуçалăх çинчен те çакнах калама пулать.

Çемье архивĕнчен

– Раиса Ананьевна, мĕншĕнха типтерлĕ, илемлĕ, ĕçчен çамрăксене ферма хăй патне туртмасть? Кунта кирлĕ специалистсем, дояркăсем, выльăх пăхакансем паян пур тейĕпĕр, ыран, виçмине е 10-15 çултан вара?..

– Ачасене пĕчĕкренех çĕр ĕçĕнчен пăрсан ăстан ялхуçалăхне килччĕр-ха вĕсем. Ĕлĕк шкулта вĕреннĕ чухне колхоза пулăшма хаваспах, ăмăртмалла тухаттăмăр. Халĕ шкул ачисене ĕçлеттерме юрамасть теççĕ. Тĕлĕнетĕп: çĕрулми пуçтарнăшăн, çум çумланăшăн ачана мĕн пултăр-ха? Çĕр çинче ĕçлеме хăнăхтарса ӳстермесен ялхуçалăхне кăмăлламасть ĕнтĕ вăл.

Ашшĕ-амăшĕ те халĕ ачине унтан пистересшĕн. "Хуçалăха ямастăп. Килтех лартăр", – тет.

– Калăпăр, унашкалли ӳссе пĕве кĕрет, ялхуçалăхĕпе çыхăнман профессие алла илет, анчах хулара вырнаçаймасть. Каллех вăхăтлăх та пулин килте ларать. Фермăра çак вăхăтра çын çитмесен ирĕксĕрех унашкаллисен умĕнче пуç çапма тивмест-ши тетĕп.

– Ăçта кайса кĕрен? Çапла тума лекет. Фермăна хальччензи пекех кал-кал ĕçлеттерес килнĕрен хамăрах çын шырама тухатпăр. Ĕлĕкхипе танлаштарсан ĕç çине паян урăхларах пăхаççĕ. Пирĕн, аслă ăрурисен, ăна ялан тĕплĕ, чунтан тăрăшса пурнăçланине курас килет.

– Япăххи çинчен асăнас килмест ĕнтĕ сирĕн. Тепĕр чухне хыçран хăвалама та тивет пулĕ. Тен, хăшне-пĕрне хавхалантарни çитсех каймасть?

– Хĕллехи тапхăрта дояркăсен ĕç укçи 15 пин тенке ларать.

Ĕç кунта урăххинче. Фермăра тăрăшакан кунĕн-çĕрĕн выльăхран уйрăлаймасть. Уншăн канмалли кун та, уяв та çук. Çакна шута илсе вĕсене ытларах тимлĕх уйăрни пăсмĕччĕ. Калăпăр, педагогсене е урăх тытăмри çынсене пăшăрхантаракан ыйтусене татса памашкăн район шайĕнче тăтăшах канашлусене пуçтараççĕ. Дояркăсен те çавнашкал мероприятисене хутшăнас килет. Ытти хуçалăхсенчи ĕçтешĕсемпе курса калаçма, вĕсем мĕнле ĕçлесе пурăнни çинчен ыйтса пĕлме... Кăсăклă ыйту пайтах. Иртнĕ вăхăтсенче выльăх пăхакансене канашлусене пуçтаратчĕç, халĕ çав йăла манăçа тухса пырать. Юрать, çулталăкра пĕр хутчен ĕнене машинăпа сăвакан операторсемпе выльăха искусственлă майпа пĕтĕлентерекенсен конкурсĕ иртнĕрен ферма ĕçченĕсен унта хутшăнма май пур. Вĕсемшĕн çак кун – уяв. Хăйсене тимленине туйсан, асăрхасан ĕçлес кăмăлĕ çĕкленет, чунĕ уçălать. Асăнмалăх савăнтарма нумай та кирлĕ мар.

Пирĕн патра хуçалăх, профком ертӳçисем ĕçлекенсене çуралнă кунпа саламлама манмаççĕ. Отпуска янă чухне выльăх пăхакансене укçа хушса тӳлеççĕ. Вунвиççĕмĕш ĕç укçине те параççĕ. Сĕт пахалăхне кура хушса тӳлесси те пур.

Ĕлĕкхипе танлаштарсан хуçалăха паян тытăнса тăма йывăр. Коллективлă ялхуçалăх предприятине фермерсенчен те йывăртарах. Фермерсен патшалăх пулăшăвне илме майсем ытларах тата ытти те. Иртнĕ çулсенче хуçалăх пĕр кунлăха та пулин канма санатори илсе каятчĕ. Халĕ укçа тӳлевĕсем нумаййипе унашкалах канаймастпăр. Анчах театра, концертсене илсе тухать. Выранти ертӳçĕ Юрий Николаевич Шишокин тăрăшмасть теме чĕлхе çаврăнмасть.

– Выльăх пăхакансен тăрăшулăхĕ палăрать-и?

– Пирĕн кăтарту хамăртан кăна килет тетĕр пулсан – йăнăшатăр. Выльăх-чĕрлĕх тытăмĕнчи ĕç тухăçлăхĕ механизаторсем çуркунне уя тухнă кунран пуçланать те пирĕнпе вĕçленет. Апата вăхăтра тата пахалăхлă хатĕрлесси вĕсенчен килет-çке. Юлашки çулсенче сăвăма ӳстерсе пыратпăр. Пĕтĕмпе фермăра 305 пуç сăвакан ĕне. Вăкăрсене пĕчĕклех сутса пыратпăр, тынасенчен ĕне çитĕнтеретпĕр. Пĕлтĕр хутăш апат (комбикорм) çитерни те сăвăма ӳстерме пулăшрĕ пулĕ. Çулталăкне кашни ĕнерен вăтамран 4891 кило суса илтĕмĕр. Кăçал 5000 килограма çитерме тĕллев лартнă. Ĕнесене дояркăсен виçĕ ушкăнĕ сăвать. Лена Колбасовăн ушкăнĕ, сăмахран, иртнĕ çулах кăтартăва 5 пин килоран иртнĕ. Ыттисем те тăрăшсан ĕмĕте пурнăçлама пултаратпăр.

Сменăпа ĕçленĕрен дояркăсем фермăран татăлмаççĕ. Ирхи сменăрисем 5 сехетре ĕçе тытăнаççĕ те 11-12 сехетчен пулаççĕ. Ку вăхăт тĕлне иккĕмĕш сменăрисем пырса çитеççĕ. Пăру пăхакан уйрăмра та çавнашкал йĕрке. Турра шĕкĕр, хальлĕхе фермăра ĕçлекенсем çитеççĕ.

Халĕ сĕт пысăк пахалăхпа сутăнать. Витере сĕт пăрăхĕн çĕнĕ линине вырнаçтарсан пахалăх шайĕ самай ӳсрĕ.

– Раиса Ананьевна, сирĕн пирки мана ял пурнăçне илем кӳрекен терĕç. Пӳлĕмĕрте – чечексем. Вите умĕнче – хурлăхан, ытти йывăç тĕмĕсем. Илемсĕр пурăнаймастăр апла?

– Тавралăх илемлĕ чухне хамăра лайăх-çке. Çавăнпа чечексем, çырла йывăççисем ферма территорийĕнче те ешерчĕр терĕм. Хăй вăхăтĕнче кунта улмуççисем лартнă. Ростислав Филиппов тракторист сад ĕçне çывăх пулнăран вĕсене сыпнă.

Сăпайлă хĕрарăм хăйĕн çинчен каласа кăтартма именчĕ. Мăшăрĕ пулăшрĕ. Вăл та фермăра тăрăшать иккен. Раиса Блинова килте те чечексĕр пурăнаймасть. "Вĕсемшĕн нимĕн те шеллемест, помидор калчи сахалрах пултăр, анчах чечексене кăмăлĕ туличчен ӳстерет", – терĕ.

Блиновсем иккĕшĕ те ялхуçалăхĕнче тăрăшаççĕ. Раиса Ананьевна шкул пĕтерсенех фермăна килнĕ те кунтах юлнă. Мăшăрĕпе пурнăç тунă. Хулара е урăх тытăмра ĕçлесе пурăнакансенчен нихăш енĕпе те ӳксе юлман: таса уйра çурт лартнă, газ кĕртнĕ, виçĕ ача çитĕнтернĕ, сакăр мăнуклă пулнă тата ытти те.

Тăван Чамăш ялĕнче те тавралăха тирпей-илем кĕртессипе хастарсенчен пĕри-мĕн Раиса Ананьевна. "Тата шахматла выляма кăмăллать, ăмăртусенче çĕнтерет", – ун çинчен çĕннине пĕлтерчĕ шăллĕн арăмĕ.

Патаккасинчен хулана каймa тухнă чухне пултараллă хĕрарăмпа тепре тĕл пулма тиврĕ. Таçта васкатчĕ ферма заведующийĕ. "Хуралçă ĕçе тухман. Ĕçлес тет-и малашне е çук-и – çавна пĕлме килне кайса килесшĕн", – терĕ ман ыйтăва чухласа. Юратнă ĕçĕшĕн чунпа çунакан çын çапларах вăл.

Ирина НИКИТИНА.

Пахалăхшăн тивĕçнĕ

Раççей правительствин пахалăхшăн паракан премине иртнĕ çулшăн 10 организаци тивĕçнĕ. Вĕсем экономикăн тĕрлĕ тытăмне пăхăнса тăраççĕ. Лауреатсен йышне Чăваш Енри организаци те лекнĕ. "Травматологи, ортопеди тата эндопротез ĕçĕн федераци центрĕ" патшалăх учрежденийĕ наградăна халăха пысăк шайри медицина пулăшăвĕпе тивĕçтернĕшĕн илнĕ.

Лавккасене тĕрĕсленĕ

РФ Тĕп прокурорĕ Ю.Чайка хушăвне пурнăçласа ЧР Прокуратури Чăваш Енри суту-илӳ ĕç-хĕлне йĕркелекен патшалăх влаç органĕсемпе, федерацин потребитель прависене тата çын ырлăхне хӳтĕлекен надзор службин Чăваш Республикинчи управленийĕ тата федерацин ветеринарипе фитосанитари надзор службин Чăваш Республикинчи территори управленийĕпе пĕрле апат-çимĕç рынокĕсенче, суту-илӳ тытăмĕнчи пысăк лавккасенче хаксен йĕркеленĕвне тĕрĕсленĕ. Çавна май тĕрĕслевçĕсем чи кирлĕ апат-çимĕç сутакан 258 вырăна çитсе курнă. Вĕсен шутĕнчех «Лента», «ЭССЕН» гипермаркетсене, «Карусель», «Магнит», «Перекресток», «SPAR», «Seven» лавккасен тытăмĕсене тата ыт. те.

Вĕсем палăртнă тăрăх – федераци тытăмĕнчи, вырăнти тытăмри лавккасенче тата тытăмсăр стационарлă объектсенче ялан кирлĕ апат-çимĕç хакĕ 10-ран пуçласа 25 процент таран хакланнă. Çавăн пекех ялан кирлĕ апат-çимĕç шутне кĕрекен уйрăм таварсем ӳсние те тупса палăртнă. Вĕсем 30 процентран ытларах хакланнă. Сăмахран, Шупашкарти Калинин районĕн прокурорĕ федераци «EUROSPAR» тытăмĕн лавккинче сысна ашне 40 процент ӳстерсе сутнине асăрханă. Халĕ çак ĕçе федерацин монополие хирĕçле служби Чăваш Республикинчи управленийĕ тĕрĕслет. Вăлах монополилĕхе хирĕçле саккунсене пăсни тĕлĕшпе ĕç пуçарĕ.

Муркаш район прокурорĕ Мăн Сĕнтĕр райпо лавккинче çын сывлăхĕшĕн сиенлĕ услам çу сутнине тупса палăртнă. Ку тĕлĕшпе лавкка ертӳçи пирки администрацилă право нормисене пăсни çинчен калакан ĕç пуçарнă, Мăн Сĕнтĕр райпо председательне асăрхаттарса хăварнă.

Çĕнĕ Шупашкарти «ЭССЕН» гипермаркета тĕрĕсленĕ май прокурор карантин свидетельствисĕр Чилирен тата Перуран илсе килнĕ 1,5 тонна панулми сутнине тупса палăртнă. Ку тĕлĕшпе те администрацилă право нормисене пăсни çинчен калакан ĕç пуçарнă.

Республикăри прокуратура органĕсем асăннă сферăра пĕтĕмпе саккуна пăснă 56 тĕслĕх тупса палăртнă. 7-шне асăрхаттарса хăварнă, 32-шĕ тĕлĕшпе администрацилă право нормисене пăсни çинчен калакан ĕç пуçарнă. Вĕсене çитес вăхăтра пăхса тухĕç.

Тĕрĕслев ĕçĕ малалла тăсăлать.

ЧР прокуратура пресс-службин.

Сывлăх

Ăшă сăмах эмелрен хаклăрах

Яла – çамрăксене

Аслă пĕлўллĕ яш-кĕрĕме тăван тăрăхрах тымар яма условисем çителĕклĕ темелле. Хулана тухса кĕме ĕлĕкхи пек нушаллă мар, такăр çулпа вĕçĕмсĕр техника чупать. Ялсене тахçанах газ, шыв çитнĕ. Пўртре кранран вĕри, сивĕ шыв юхать. Мĕнрен кая хуларинчен? Анчах çамрăксене илĕртмест ку, диплом илнĕ хыççăн хуларах юлма тăрăшаççĕ. Çавăнпах ялта кадрсен ыйтăвĕ çивĕч тăрать. Çакă медицинăра та сисĕнет.

Лару-тăрăва улăштарма правительствăра «Земство тухтăрĕ» программа та йышăнчĕç. Унпа килĕшўллĕн 186 çамрăк специалист яла ĕçлеме кайнă. Çав шутра аслă шкултан тин вĕренсе тухнисем те, 35 çула çитейменнисем те пур. Унччен хăшĕпĕри диплом илнĕ хыççăн хуларах тĕпленнĕ. Программа хута кайни вĕсен пурнăçне тĕпрен улăштарнă. Хулара пурăнма уйрăм кĕтес çукки, яла ĕçлеме кайнисене хавхалантарма 1 млн тенкĕ тўлени татăклă утăм тума хистенĕ. Çитменнине, çамрăк специалист пурăнмалли условисене лайăхлатма ытти çăмăллăхпа та усă курма пултарать. Республика бюджетĕнчен ипотека кредичĕн процент ставкине 4 процент саплаштарни, «Яла социаллă аталантарасси», «2002-2015 çулсенче çамрăк çемьесене çурт-йĕр условийĕсене лайăхлатма патшалăх пулăшăвĕ парасси» программăсем ялта ĕçлесе пурăнакансен пурнăçне çăмăллатма май параççĕ. Ытти регионран ултă специалист çитнĕ.

«Земство тухтăрĕ» программăна халĕ 45 çула çитнисем те хутшăнма пултараççĕ. Çулталăк пуçланчĕ кăна-ха, анчах 50-а яхăн тухтăр яла ĕçлеме каясса пĕлтернĕ те.

Уйрăмлăх çĕрпе пĕлĕт пек

Муркаш районĕнчи тĕп больницăра икĕвиçĕ çул каялла кăна лару-тăру йывăрччĕ. Пĕр-пĕр специалист патне лекме çынсем вăрăм черете тăнă е хулана кайса тўлевлĕ тĕрĕслеттернĕ, сипленнĕ. Çĕршывра «Земство тухтăрĕ» программа хута кайсан Муркашсем хашах сывласа янă. «Хула çывăхĕнчи района кам та пулин килетех», – тенĕ вĕсем. Чăн та, кĕтни-шанни харама кайман, кĕçех больницăра çамрăк специалистсем ĕçлеме тытăннă.

Тĕп тухтăрăн çумĕпе Владимир Толстовпа та калаçу çак ыйту таврах çаврăнчĕ.

Владимир Толстов

– Муркаш районĕнчи тĕп больницăра 85 тухтăр вăй хурать. Икĕ çулта «Земство тухтăрĕ» программăпа коллектива 22 çамрăк специалист хушăнчĕ. Программа хута кайсан малтанхи çул никам та килмерĕ. Çĕнĕлĕхе ăнланса-пĕлсех çитеймерĕç-ши? Иккĕмĕш çулне ĕç шыраса çине-çинех килме пуçларĕç. Кĕске хушăра терапевт, педиатр, реаниматолог тата ытти специалиста йышăнтăмăр. Унччен вара ку вакансисем пушăччĕ. Аслă шкула çитсе пулас тухтăрсене ĕçе йыхравлани те пулăшманччĕ, – терĕ Владимир Владимирович.

– Ĕçе вырнаçакансем аякри çынсем е ку тăрăхрисемех?

– Аякрисем сахалрах, ытларах Муркаш тăрăхĕнчен тухнăскерсем. Хăшĕ-пĕри хулара ĕçлесе пурăннă хыççăн района ĕçлеме куçрĕ. Алина Репина, Снежана Платонова, Ольга Салицева, Дарья Овчинникова, Людмила Воробьева вара алла диплом илсенех тăван тăрăха таврăнчĕç. Вĕсене пурне те ĕçпе тивĕçтернĕ.

– Çамрăк специалистсене ĕç тупса вырнаçасси кăна мар, пурăнма вырăн çукки те хăратать.

– Ку енĕпе йывăртарах çав. Тĕп больницăн служба хваттерĕсем çуккипе специалистсен хăйсенех пурăнма кĕтес шырамалла. Муркаш çыннисемех ĕçленипе нумайăшĕ тăван килĕнчех пурăнать. Хуларан килнисем вара ирĕн-каçăн Шупашкара çўреççĕ. Юрать, çулĕ вăрăм мар, çур сехетренех çитме пулать. Программăпа тивĕçнĕ 1 миллион тенкĕ вĕсен хваттер ыйтăвне татса пама пулăшĕ.

– Патшалăх пулăшăвне çийĕнчех панипе нумайăшĕ унпа усă курчĕ ĕнтĕ. Муркаш тăрăхĕнчех хваттер е çурт илекенсем пулчĕç-и?

– Пĕлнĕ тăрăх хавхалантару укçипе ытларах хулара хваттер туяннă. Тата хуларан ĕçлеме килнисен çемйисем те унтах юлнă. Пĕр енчен ăнланмалла вĕсене. Иккĕшĕ те тухтăрсем пулсан ĕçе вырнаçма çăмăлрахха. Анчах мăшăрĕ урăх тытăмра вăй хурсан районта ăçта вырнаçĕ? Халĕ Муркашра та хваттерсем хаклă. Пĕр пўлĕмли кăна 2 миллион тенкĕ яхăн. Кун пек хакпа хулара та тупса илме пулĕ. Тĕпленнĕ çемьене куçарса килме те йывăртарах.

– Çамрăк специалистсем яла ытларах укçашăн ĕçлеме кайни вăрттăнлăх мар. Вĕсенчен нумайăшĕ пилĕк çултан, килĕшўвăхăчĕ тухсан, хуланах пурăнма-ĕçлеме куçма пултарĕ. Больницăсем каллех пушанса юлмĕç-и?

– Паллах, вĕсене çыхса хураймăн. Çапах çак тапхăрта ял пурнăçне хăнăхса çитессе, Муркашрах ĕçлеме юласса шанас килет. Чăн та, хваттерĕсене хулара туянни те шухăшлаттарать. Муркашра хваттер е çурт туянни те ниме пĕлтермест – çурт-йĕре савантрах сутса тухса кайма пултараççĕ. Хăнăхса çитнĕ специалистсене вырăнтах хăварас килет те, пирĕнтен çеç килмест çав. Паянхи куна медицина отраслĕнче кадрсен ыйтăвне татса панă. Ĕçе вырнаçас текенсем халĕ те пур-ха. Анчах эпир куç тухтăрĕ кăна йышăнма пултаратпăр, тек ваканси çук.

– Çамрăксем вырăнтах юлччăр тесен мĕнпе пулăшатăр, хавхалантаратăр?

– Тин кăна диплом илнĕ çамрăксен стаж, категори çуккипе шалăвĕ пĕчĕкрех. Çавăнпа вĕсене хушса тўлеме, премисем парса хавхалантаратпăр. Пире бюджетран укçа ытлашши уйăрмаççĕ. Больница тўлевлĕ çăмăллăхсем парса укça ĕçлесе илет. Хушма тупăшран тухтăрсене хавхалантарма та уйăратпăр. Çамрăксене коллектив лайăх йышăнчĕ, пĕр чĕлхе тупрăмăр темелле. Опытлă тухтăрсем вĕсене пулăшса ăнлантарса пыма тăрăшаççĕ.

– Земство тухтăрĕсем тĕп больницăра кăна ĕçлеççĕ е ялсене те ятăр?

– Шăп тухтăрĕсем – Татьяна Ивановăпа Людмила Воробьева – районти офиссене вырнаçрĕç. Ыттисем йăлтах тĕп больницăра тăрăшаççĕ.

– Муркаш тăрăхĕнче фельдшерпа акушер пункчĕсенче специалистсем çителĕклĕ-и?

– Районта 38 фельдшерпа акушер пункчĕ. Хальхи вăхăтра Ахманейпе Васкасси тăрăхĕсенче кăна фельдшерсем çук. Халĕ тата медицина ĕçченĕсем, уйрăмах медсестрасем, Мускава çўреме тытăнчĕç. Çапах ФАПсенче ĕçлекенсене те тупатпăрах.

– «Земство тухтăрĕ» программăпа унччен 35 çула çитейменнисем кăна яла ĕçлеме кайнă. Кăçалтан 45 çула çитменнисем те кайма пултараççĕ. Тăвату теçеткерен иртнĕ çын, хулара тарăн тымар янăскер, яла пурăнма куçĕ-ши?

– 45 çула çывхаракан тухтăрсен опычĕ пысăк. Хăш-пĕри çамрăксене мар, ватăрах тухтăрсене ытларах шанни сисĕнет. Эпир пурте ватăлатпăр. Тăвату теçеткерисен ĕçлемелĕх вăй-халĕ пур-ха. Хулара çитмĕле çывхаракансем те ĕçлеççĕ.

– Каçарăр та, çичĕ теçеткерисен ĕç тухăçлăхĕ иккĕлентерет. Вĕсем пирки пациентсем ўпкелешсе калаçнине сахал мар илтнĕ.

– Пирĕн больницăра та тивĕçлĕ канăва тухнисем тăрăшаççĕ. Вĕсен вăй-хăвачĕ, ĕçлес кăмăлĕ пур чухне мĕншĕн чармалла? Тин кăна пенси çулне çитнисене те киле кайса лар темешкĕн чĕлхе çаврăнмасть. Çичĕ теçеткене çитнисем çук. Çул иртнĕ май хăйсемех лару-тăрăва ăнланса ĕçрен каяççĕ.

– Владимир Владимирович, районти тĕп больницăра çирĕм çула яхăн ĕçленĕ май сывлăх сыхлавĕнче ырă улшăнусем пурри сисĕнет-и?

– Унччен кивĕ оборудованисем кăна пулнă. Препаратсем те çитмен. Тĕрĕсрех диагностика лартма хулана яни те пулнă. Медицина отраслĕнче тĕрлĕ программа хута кайни районта та сисĕнчĕ, ĕç-хĕле палăрмаллах лайăхлатрĕ. Эпир УЗИ, маммограф тата ытти оборудовани туянтăмăр. Хирургсем видеостанокпа усă курса операци тăваççĕ. Ку – пирĕншĕн çĕнĕлĕх. Ĕлĕкхипе танлаштарсан уйрăмлăх çĕрпе пĕлĕт пек. Пурнăç улшăнса, лайăхланса пыни тўрех курăнать. Çапах эмелпе кăна çынна сиплеймĕн. Хăвăртрах сывалассипе тухтăртан, вăл чирлипе пĕр чĕлхе тупнинчен те килет. Ăшă сăмах эмелрен те паха тесе ахальтен каламан.

Лариса НИКИТИНА.
Автор сăнўкерчĕкĕ.

ЛИТЕРАТУРА ÇУЛТАЛĂКĔ

Кĕнекепе пĕрле

Республикăра Раççейри Литература тата Чăваш Енри Константин Иванов çулталăкне чыслăн уçнă хыççăн унăн ахрăмĕ районсемпе ялсене саланчĕ. Январь уйăхĕн юлашки кунĕсенче Элĕкре çак ятпа чаплă мероприяти иртнĕ. Ăна Константин Васильевич Иванован «Нарспи» поэмипе пуçланă.

Уява ЧР пурлăхпа çĕр хутшăнăвĕсен министрĕ Анатолий Кузьмин та хутшăннă. Çыравçăсен хайлавĕсене пулас ăру валли сыхласа хăвармаллине, вĕсене кĕнеке тăрăх тĕрĕс воспитани парса ўстермеллине палăртнă вăл. Анатолий Кузьмин Элĕкри тĕп библиотекăн ертўçине Зоя Удяковăна нумай çул хушши тăрăшса ĕçленĕшĕн Хисеп хучĕпе чысланă.

Чăваш халăх поэчĕсен тата вырăнти авторсен сăввисене вуланă залра. Çавăн пекех вырăс тата чăваш çыравçисем, Элĕк енĕн паллă сăмах ăстисем çинчен презентаци иртнĕ.

Литература çулталăкне Йĕпреçсем те чыслăн уçнă. Ăна тĕп вулавăшра ирттернĕ. Унта шкул ачисене те явăçтарнă. Акă аслă класра вĕренекенсем «Кĕнеке вулани. Çамрăксен шухăшĕ» дискуссие хутшăннă. Кĕçĕннисем вара Антон Чехов хайлавĕсем тăрăх литература çулçўревне тухнă. Библиотекăра «Чехова ачасемпе пĕрле вулатпăр» кĕнеке куравĕ уçăлнă. Çыравçă 155 çул тултарнă тĕле йĕркеленĕ ăна. Надежда Уткина библиотекарь вĕренекенсене сăмах ăстин пурнăçĕпе тата пултарулăхĕпе паллаштарнă. 4-мĕш класра вĕренекенсем вара çыравçăн хайлавĕсем тăрăх «Чехова юрататпăр. Чехова пĕлетпĕр» литература вăййине хутшăннă.

Аслисем те пулнă уявра. Вĕсем валли информаципе сĕнў буклечĕ кăларнă.

Елчĕксем вара Константин Иванов çуралнăранпа 125 çул çитнине халалласа Литература çулталăкне уçнă. Елчĕкри вăтам шкул библиотекарĕ В. Федорова хăнасене кĕнеке куравĕпе, аслă поэтăн пултарулăхĕ тăрăх йĕркеленĕ презентаципе паллаштарнă. Тăван чĕлхепе литература вĕрентекенсем сăвăçăн литературăри ĕçĕсемпе ўсĕмĕсем çинчен каласа панă.

«Нарспи» поэмăна чăваш кун-çулĕн энциклопедийĕ теме пулать. Пурнăçа юратнине, çын шăпин хаклăхне поэт çав тери усăмлăн та чуна витермелле ўкерсе кăтартнă. Сăвăçăн ячĕ ĕмĕр-ĕмĕрех халăх асĕнче юлĕ. Унăн пултарулăхĕпе хавхаланса çамрăк ăрусен те литературăра çĕнĕ ўсĕмсем тумаллине палăртнă мероприятире.

Валентина МАКСИМОВА.

РЕКЛАМА

Ялхуçалăхне пулăшма

2015 çул тĕлне Раççей ялхуçалăх банкĕн Чăваш Енри филиалĕн кредит портфелĕ 11,6 млрд тенкĕпе танлашнă, çав шутра регионри АПК тытăмне аталантарма панă кредитсем – 60 процент.

Раççей ялхуçалăх банкĕ çулсерен уй-хир ĕçĕсене ирттерме кредит уйăрать. 2014 çулта республикăра банксем сезон ĕçĕсем валли панă кредитсен хисепĕнчен филиалăн тўпи – 55 процент. Хушма хуçалăхсене аталантарма çак тапхăрта 1,3 млрд тенкĕ панă, çав шутра выльăх-чĕрлĕх çурчĕсене юсаса çĕнетме, тума, ăратлă выльăх туянма 1,1 млрд тенкĕ. Филиал директорĕ Ирина Письменская каланă тăрăх – банкăн Чăваш Енри филиалĕ 15 çул регионри агропромышленноç комплексне укçа-тенкĕ енчен пулăшса пырать. 2015 çулта та регион экономикине ытларах укçа хывма, ялхуçалăх предприятийĕсене пулăшассине ўстерме палăртнă.

Раççей ялхуçалăх банкĕн Чăваш Енри филиалĕн хывăм калăпăшĕ 6 млрд тенкĕрен иртнĕ. Çулталăк пуçланнăранпа филиалта уйрăм çынсен депозичĕ 280 млн тенкĕлĕх ўснĕ (5 процент). Граждансем укçа хывма 72 пин счет уçнă. Чăваш Енре «Пенсионный плюс» (депозитсен 50 проценчĕ), «Классический», «Накопительный», «Управляемый» хывăмсене кăмăллани сисĕнет. «Формула успеха» сезонри хывăмпа та кăсăкланаççĕ.

Информаципе тĕплĕрех Раççей ялхуçалăх банкĕн сайтĕнче паллашма пулать: http: www.rshb.ru natural deposits

РФ Тĕп банкĕн 3349-мĕш номерлĕ генеральнăй лицензийĕ.

Пенсионерсем спортпа туслӑ

Сӗнтӗрвӑрри районӗнчи спорт комплексне малашне шкул ачисем кӑна мар, тивӗҫлӗ канӑва тухнисем те тӳлевсӗр ҫӳреме пултараҫҫӗ.

Ватӑсем пушӑ вӑхӑта унта ирттереҫҫӗ. Сӑмахран, Николай Алексеев кашни ир хускану тӑвать. Вӑл спорт мастерӗн кандидачӗ, ыттисене тӗслӗх кӑтартать. Унӑн шухӑшӗпе пенсионерсем, вӗсем ку тӑрӑхра 7 пин ытла, бассейна, спортзала, тренажерпа теннис залӗсене тӳлевсӗр ҫӳреме тивӗҫ. Занятисем ирттерме пилӗк вырӑн уйӑрнӑ.

Пенсионерсем спорт мероприятийӗсене хаваспах хутшӑнаҫҫӗ. Эрнере виҫӗ хутчен вӗсемпе тренер ӗҫлет. Вӗсенчен чи кӗҫӗнни 55 ҫулта, чи асли вара – 75-ре. Халӗ сывлӑха ҫирӗплетекенсен йышӗ кунсерен нумайланать. Спорт комплексне тӳлевсӗр ҫӳреме пултарни вӗсемшӗн чӑннипех парне шутланать.

Вырӑнти пенсионерсен клубӗ виҫӗ ҫулта район тата республика шайӗнче иртнӗ спартакиадӑсенче пӗрре мар ҫӗнтернӗ.

Сахалрах пулӗ

Раҫҫейри хӗрарӑмсем арҫынсенчен пенси сахалрах илме тытӑнассине пӗлтереҫҫӗ.

Ӗҫ тата социаллӑ хӳтлӗх министерстви пенси шутламалли йышӑну проектне хатӗрлет. Уйӑхсерен тӳлемелли укҫа виҫи мӗн чухлӗ пуласси ҫак документран килӗ. Йышӑну проекчӗ тӑрӑх – хӗрарӑмсем арҫынсенчен 20 процент сахалрах укҫа илӗҫ. Правительство малашне пенсие тухмалли ӳсӗме шута илесшӗн. Арҫынсен пенси пухӑнакан пайӗн тапхӑрӗ – 227 уйӑх, хӗрарӑмсен – 270. Хальлӗхе ку кӑтарту пурнӑҫ тӑршшӗнчен килет.

Алиментҫӑсем правасӑр юлӗҫ

Алимент тӳлемесӗр парӑма кӗнӗ водительсене вӑхӑтлӑха правасӑр хӑварма шухӑшлаҫҫӗ. Хальлӗхе саккун проектне йышӑнман-ха. Ӑна йышӑнсан алимент тӳлеменнисене автомобильпе е карапpa вӑхӑтлӑх ҫӳреме чарӗҫ. Ӑна суд приставӗсем йӗркелесе пырӗҫ.

Енчен машина хуҫана пурӑнма кирлӗ пӗртен пӗр хатӗр шутлансан е ялан пурӑнакан вырӑнтан машинӑпа ҫеҫ тухса ҫӳреме май пулсан, е парӑмҫӑ сусӑр пулсан, е парӑм виҫи 10 пин тенкӗрен иртмесен алиментҫӑна правасӑр хӑварма юрамӗ.

Марье аппа – 101 ҫулта

Пӗр ӗмӗр ытла пурӑнакан ҫынпа калаҫма кӑсӑк пуласса шанса Мария Копташкина пурӑнакан кил енне утрӑм. Мана хӗрӗ Надя кӗтсе илчӗ. Хам мӗн тӗллевпе килнине пӗлтерсен амӑшӗ юлашки вӑхӑтра чирлесе тӑнине каларӗ. Ҫавна май участок тухтӑрӗ Роза Муравьева ватӑ патне час-часах килсе ҫӳрет иккен. Вӑл пулӑшнипе халӗ кинемейӗн сывлӑхӗ самайланнӑ курӑнать. Эпӗ килнине пӗлтерсен кравать ҫинчен хӑех тӑрса ларчӗ.

Комсомольски районӗнчи Асанкасси ялӗнче пурӑнакан Мария Назаровна кӑҫал январӗн 9-мӗшӗнче 101 ҫул тултарнӑ. Шӑпах вӑл вӑхӑтра чирленӗрен ҫуралнӑ кунне палӑртайманнине пӗлтерчӗ Надежда Александровна. 100 ҫулхи юбилейне вара тус-тӑванӗпе, ачи-пӑчипе, ял халӑхӗпе пӗрле уявланӑ. РФ Президенчӗ Владимир Путин янӑ саламлӑ ҫырӑва та типтерлӗ упраҫҫӗ. Ӑна атарлӑ рама ӑшне вырнаҫтарнӑ.

Шел те, хӑйпе калаҫма май килмерӗ. Чир вӑйсӑрлатнӑ, йӑвашлатнӑ ӑна. Аппа пулин те хӗрӗн ыйтӑвне тӗрӗсех хуравлать вӑл. Иртнине лайӑх астӑвать, хӑлхи те мӑкалман. Куҫӗ япӑхрах курнине пӗлтерчӗ Надя. Калаҫӑва хӗрӗ пулӑшнипе йӗркелерӗмӗр.

«Ӗмӗр ӗмӗрлесси уй урлӑ каҫасси мар», – теҫҫӗ халӑхра. Ҫӗр ҫул пурӑнса ирттересси вара пушшех те. Мӗн кӑна курман-ши вӑл? Ашшӗнчен 5 ҫултах тӑлӑха юлнӑскер выҫӑллӑ-тутӑллӑ ӳснӗ, каярахпа та терт-нуша ҫумран кайма пӗлмен. Хаяр вӑрҫӑ ҫулӗсене тӳссе ирттерни те хӑйнеевӗр паттӑрлӑх мар-и тата? Паянхи пурнӑҫ ватӑсемшӗн ҫӑтмахпа тан. Маларах нуша курнишӗн вӗсен халӗ савӑнса ҫеҫ пурӑнмалла пек. Шел те, вӑй-хӑват яш чухнехи мар. Ӗҫпе хытнӑ алӑ хӑй вӑхӑтӗнче мӗн кӑна ӗҫлемен-ши? Халӗ ахаль ларнишӗн пӑшӑрханать Марье аппа. Алса-чӑлха ҫыхсан та чунӗ канӗччӗ. Чӑваш хӗрарӑмӗ ӗмӗрӗпех ӗҫпе пурӑннӑран унсӑрӑн кичем ӑна.

Ачисене те пӗчӗклех ӗҫ ҫумне ҫыпӑҫтарнӑ. «Тырӑ вырма кайнине, кӗлте ҫыхнине хам та астӑватӑп, – терӗ Надежда Александровна. – Ача пӑхма та илсе каятчӗ. Кӗҫӗн йӑмӑк Маруҫ ҫуралсан анне пӗчӗк ачапах уя кайрӗ. Мана та хӑйпе пӗрле илчӗ. Кунӗпех хӗвел ҫинче кӳме умӗнче ӑшталантӑм. Ытти ача-пӑча пекех утӑ та ҫулнӑ, ҫумкурӑк та ҫумланӑ».

Марье аппа мӑшӑрӗпе тӑватӑ хӗр ҫитӗнтернӗ. Упӑшкин икӗ хӗрӗ те ҫак ҫемьерех ӳснӗ. Унсӑр пуҫне Копташкинсем пиччӗшӗн икӗ ачине хӑйсен хӳттине илнӗ. Ҫапла вара сакӑр ачана ура ҫине тӑратнӑ мӑшӑр. Вӗсене пӗрпӗринчен уйӑрман, пурте хӑйсен пулнӑ. Иртнӗ кун-ҫулне аса илнӗ май кинемей куҫҫульленчӗ.

Сакӑр ачана ҫитӗнтерме ҫӑмӑл пулман паллах. Ахальтен мар хӗрарӑм «Зингер» ҫӗвӗ машинине алран яман. Ачисем валли кӑна мар, ял ҫынни валли те кӗпе ҫӗленӗ. Ҫапла майпа ҫемье валли укҫа пухнӑ. «Атте те ҫак ӗҫпе аппаланатчӗ, – иртнине куҫ умне кӑларчӗ Надя. – Пирӗн валли пиншаксем ҫӗлетчӗ».

Кил хуҫи Александр Александрович ял канашӗн ертӳҫинче ӗҫленӗ. Тӑван ҫӗршывӑн Аслӑ вӑрҫине хутшӑнса аманнӑ. «Ӳпкине пуля кӗрсе ларнӑ, – ашшӗ ҫинчен аса илме ҫӑмӑл пулмарӗ хӗрне. – Ҫавна май ӳпки ҫӗрме пуҫларӗ».

Вӑрҫӑ хыҫҫӑн та пӗр вӑхӑт ял канашне ертсе пынӑ вӑл.

Мӑшӑрӗпе пурӑннӑ чухне выльӑх-чӗрлӗхрен татӑк пулман. Каярах пӗччен юлсан чӑх-чӗп, сысна, сурӑх тытнӑ Марье аппа. 90 ҫула ҫитиччен кил-ҫуртне тирпейлесе, апат-ҫимӗҫ пӗҫерсе пурӑннине пӗлтерчӗ Надежда Александровна.

Сакӑр ачинчен пиллӗкӗшӗ ырӑ-сывӑ. Час-часах пырса ҫӳреҫҫӗ амӑшӗ патне. Вӗсем пыни ӑна савӑнӑҫ кӳрет.

Ял-йыш каланӑ тӑрӑх – Асанкассинче вӑрӑм ӗмӗрлӗ ҫынсем татах пур. Акӑ Надежда Леонтьева кӑҫал 101 ҫул тултарать. Унсӑр пуҫне 80 тата 90 ҫулсене ҫывхаракан е ҫак ҫулсенчен иртнӗ ватӑ та чылай иккен. Ҫак пулӑма мӗнпе ҫыхӑнтарма пулать-ши? Тем тесен те ҫутҫанталӑк тасалӑхӗ те витӗм кӳрет пулӗ. Ара, Асанкасси йӗри-тавра вӑрман кашлать. Ҫурта пек тӳрӗ хырсем, лапсӑркка юмансем, ҫинҫе пилӗклӗ хурӑнсем ҫын сывлӑхне усӑ кӳреҫҫех. «Вӑрман – пирӗн планетӑн ӳпкийӗ» тени тӳрре тухать.

Телейӗ сӳнчӗ ҫамрӑклах

Тантӑшӑм 38 ҫултах сусӑр пулса юлни пӑшӑрхантарать мана. Упӑшкине пула. Паян кун чупса ҫӳремелли хӗрарӑм халӗ вырӑнпах выртать. Юрать-ха, ачисем пӑхаҫҫӗ.

Зойӑпа эпир пӗр урамра выляса ӳсрӗмӗр. Шкулта та пӗрлех вӗреннӗ. Ҫав тери маттур, ӗҫчен хӗрччӗ вӑл. Вӗренӳре те ӗлкӗрсе пыратчӗ. Ҫавӑнпах ӗнтӗ качӑчӑсем те куҫ хыватчӗҫ ӑна. Шел те, шкул хыҫҫӑн малалла вӗренме пӳрмерӗ ӑна. Качча кайсан институтра куҫӑмсӑр майпа вӗренме ӗмӗтленетчӗ. Анчах мӑшӑрӗ хирӗҫ пулчӗ. Кӗвӗҫ чунлӑ Толя арӑмне хулана мар, кӳршӗ яла та пӗччен ямастчӗ. Ун ҫине ытти арҫын ӑшшӑн пӑхни те кӗвӗҫсе ҫапӑҫмалли сӑлтавччӗ.

Юратсах пӗрлешрӗҫ вӗсем. Хӗр каччӑна салтакран та кӗтсе илчӗ. Шкул пӗтернӗ хыҫҫӑнах туй кӗрлеттерчӗҫ. «Ҫамрӑкла качча тухнишӗн ӳкӗнмӗн-ши кайран?» – ыйтрӑм эпӗ ун чухне тантӑшран. «Мӗн ӳкӗнмелли? Тольӑна эпӗ юрататӑп. Вӑл та мансӑр пурӑнма пултараймасть», – хуравларӗ тусӑм.

Халӗ ҫак сӑмахсене час-часах асаилетпӗр эпир унпа. Хӑй йӑнӑшнишӗн, ман сӑмаха итлеменнишӗн ҫав тери кулянать Зоя. «Ҫын чун-чӗрине тӑлӑп ҫанни пек таварса пӑхаймӑн ҫав», – тет чунне лӑплантарса. Ҫамрӑклах терт-нуша курнине каласа парать те ҫӳҫ-пуҫ вирелле тӑрать. Толя ҫавнашкал ирсӗр арҫын пуласса никам та пӗлмен ун чухне.

Хӗнени ҫеҫ мар, хӑйӗн еркенӗсене килне илсе килни те пулнӑ унӑн. Вӗсене апат-ҫимӗҫпе хӑналанӑ Зоя, эрех ӗҫтернӗ. Паллах, малтанах парӑнасшӑн пулман хӗрарӑм. Унӑн ирсӗрле шухӑшне хирӗҫленӗ. Ҫавӑнпах ӗнтӗ «патак» чылай ҫинӗ вӑл упӑшкинчен. «Ӳт-пӳ кӑвакарнине палӑртас мар тесе пуҫран ҫапатчӗ Толя, – асаилет иртнине хӗрарӑм. – Ухмаха тухасран шикленеттӗм. Ачасене ура ҫине тӑратмалла-ҫке. Ҫавӑнпах вӑл хушнине пурнӑҫлама вӗренсе ҫитрӗм юлашкинчен».

Пуҫран ҫапни-тапни ахаль иртмерӗ уншӑн. Инсульт хыҫҫӑн текех тӑраймарӗ вӑл. Чечек пек хитре сӑнӗ те кичемленчӗ, кулли те сӳнчӗ. Ачисене ура ҫине тӑратрех. Аслӑ хӗрӗ хӑй пекех ҫамрӑкла качча тухрӗ. Вӑл упӑшкипе тату пурӑнать. Вӗсем патӗнче кун кунлать халӗ тантӑшӑм. Лайӑх пӑхаҫҫӗ ӑна. Толя вара сӑра-эрехрен уйрӑлаймасть. Эрнесерен савни улӑштарать. Хӑй пек ӳсӗрсем пухӑнаҫҫӗ ун патне. Ял халӑхӗ ҫеҫ мар, таврари ялсенче пурӑнакансем те пӗлсе ҫитрӗҫ арҫынна. Хӑйӗн ирсӗрлӗхӗпе мӗнпур ҫынна тӗлӗнтерчӗ.

Зойӑна пурте шеллеҫҫӗ. Ашшӗ-амӑшӗ хӗрӗшӗн кулянсах вӑхӑтсӑр ҫӗре кӗчӗ. Аппӑшӗ-пиччӗшӗ те май пур таран пулӑшма тӑрӑшать хӗрарӑма. Анчах сывлӑхран ытла нимӗн те кирлӗ мар ӑна. Ҫамрӑклах вырӑнпа выртнишӗн, ачалӑхри ӗмӗтне пурнӑҫлайманнишӗн питӗ кулянать вӑл. Шӑпана мар, хӑйне вӑрҫать. «Пурнӑҫӑма хамах аркатрӑм. Атте-анне, тантӑшсене итлемесӗр хамӑн пуҫа ҫиртӗм», – тет вӑл.

Пурнӑҫ пӗрре килет. Ӑна савӑнӑҫлӑ, телейлӗ ирттерес килет кашнийӗн. Тепӗр чухне ҫын каланине те хӑлхана чикмелле. Атте-анне япӑх пултӑр тесе вӗрентмест. Ачисен телейӗ – вӗсен савӑнӑҫӗ.

Марина.
Елчӗк районӗ.

СӐНАВСЕМПЕ ӖНЕНӲСЕМ

- Качча каякан хӗр хӑйпе пӗрле ҫӑкӑр чӗлли илсе кайсан пурнӑҫӗ ӑнать.
- Пӗр килрен ҫулталӑкра икӗ хӗр качча кайсан – инкек-синкеке.
- Ҫемьере хӗрӗ ашшӗ сӑнлӑ пулсан – телейлӗ.
- Ҫураҫнӑ хӗр килӗнчен ҫынна япала парса ярсан ырӑ курмасть теҫҫӗ.
- Ҫуркунне хӗр мӑшӑр шӑнкӑрч курсан – ҫулла качча каясса.
- Тулли ҫулта хӗр качча кайсан ырлӑх кураймасть теҫҫӗ.
- Ашшӗ-амӑшӗ пиллемесӗр качча кайсан хӗр вилет тет.
- Венчет тунӑ кун ҫумӑр ҫусан – пуян пурӑнасса.
- Хӗр качча кайнӑ чух ҫӑхан курсан лайӑх мар теҫҫӗ.
- Хӗрӗ качча кайнӑ чух ашшӗпе амӑшӗн ташлама, юрлама юрамасть.
- Хӗр кивӗ уйӑхла качча кайсан упӑшкинчен уйрӑлать.

УСӐЛЛӐ КАНАШСЕМ

✓ Пахчаҫимӗҫ вӑррине нумай ҫул валли хатӗрлеме кирлӗ мар. Мӗншӗн тесен унӑн шӑтаслӑхӗ чакать. Кишӗр, петрушка, укроп, сухан вӑррисене 2-3 ҫултан ытла тытмалла мар. Помидор, пӑрӑҫ, баклажан, кӑшман, салат вӑррисем 3-4 ҫул упранма пултараҫҫӗ. Купӑста, ҫарӑк, редис – 4-5 ҫул. Хӑяр, арпус, кавӑн, пӑрҫа, нимӗҫ пӑрҫи 5-6 ҫул та шӑтаслӑха ҫухатмаҫҫӗ.

✓ Вӑрӑсене чир-чӗртен сыхлама 20-30 минут 1 процентлӑ марганцовка шӗвекӗнче тытмалла. 1 л ӑшӑ шыва 10 г марганцовка ямалла, лайӑх ирӗлтермелле. Вӑрӑсене ҫак шӗвеке чиксе кӑларнӑ хыҫҫӑн таса шывра чӳхемелле, сарса хурса типӗтмелле. Унтан акмалла.

✓ Часах шӑтман пахчаҫимӗҫе шӳтерсе акмалла. Кишӗр, петрушка, сухан, укроп вӑррисене ӑшӑ шывра 1,5-2 талӑк шӳтермелле. Помидор, кӑшман салат вӑррисене шӳме 18-20 сехет кирлӗ. Хӑяр, арпус, дыня ҫур талӑкранах шӗвеҫҫӗ. Купӑста, редис, ҫарӑк, пӑрҫа, нимӗҫ пӑрҫи вӑррисем аксан часах шӑтаҫҫӗ. Ҫавӑнпа вӗсене шӳтерме кирлӗ мар.

Кӑларӑма Валентина ПЕТРОВА хатӗрленӗ.

Аслă Çĕнтерӳ: 70 çул

Никама та манман, нимĕн те манăçман

Чăваш Республикин Пуçлăхĕ Михаил Игнатьев Патшалăх Канашне янă **«Пирĕн вăй – пĕрлĕхре» Çырура Тăван çĕршывăн Аслă вăрçине халалланă асăну выранĕсемпе сооруженийĕсене, асăну объекчĕсене тирпей-илем кĕртмелли, юсаса çĕнетмелли çинчен** каларĕ. Унта влаç органĕсем тата Чăваш Енре пурăнакансем хастар хутшăнасса пĕлтерчĕ.

Муркаш районĕнчи Оринин ял тăрăхне 14 ял кĕрет. Вĕсенче 2 палăк тата 2 обелиск. Ял халăхĕ тата шкул ачисем кашни çулах тирпей-илем кĕртеççĕ вĕсене. Паллах, çулсем иртнĕçемĕн вĕсем те кивелеççĕ, ишĕлеççĕ. Çавна май пĕлтĕр Орининри палăка юсаса çĕнетнĕ. Кăçал вара черетре – Атапай ялĕнчи. Сăвапла ĕçе пурнăçлама укçа-тенке вырăнти бюджетран уйăраççĕ.

Мулкачкассинче Николай Васильев пуçаравĕпе хăй вăхăтĕнче вăрçă паттăрĕсене халалласа обелиск уçнă. Ăна тума нухрата ял çыннинчен пухнă. Тăван çĕршывăн Аслă вăрçинче пуç хунисене асăнса лартнă обелиска ял-йыш тирпейлесе тăрать.

Елчĕк районĕнчи Кĕçĕн Таяпари тулли мар вăтам шкулта вĕренекенсем Тăван çĕршывăн Аслă вăрçинче пуç хунă ял-йыша асăнса лартнă палăка хĕлле те тирпейлесе тăраççĕ. Ун патне пыма çул уçаççĕ, йĕри-таврашне юртан тасатаççĕ. Сăвапла вырăна тирпейлесси – вĕсен тивĕçĕ. Çакна кашни ача лайăх ăнланать. Çавăнпах ĕнтĕ пĕр вĕренекен те айккинче юлмасть. Çулталакĕпех вăй хураççĕ кунта. Çуллахи вăхăтра палăка çумкурăкран тасатаççĕ.

Паттăрсен ятне асра тытни, ырă ĕçе çамрăксене явăçтарни питĕ пĕлтерĕшлĕ.

Елчĕк районĕнчи Кушкăри вăтам шкулта та ачасене патриотла воспитани парас тĕлĕшпе тăрăшаççĕ. Аслă Çĕнтерӳ 70 çул тултарнă тĕле шкулта Çар мухтавĕн кĕтесне йĕркеленĕ. Вăл темиçе пайран тăрать: «Фронт паттăрĕсем – ахаль салтаксем», «Эпир – пакунсене хывманнисем» тата «Тăван çĕршывăн Аслă вăрçине хутшăннă учительсем».

Пĕрремĕш пая вăрçăран аманса таврăннă ентешсене халалланă. Кушкăра çуралса ӳснĕ 105 паттăр Аслă Çĕнтерĕве кĕтсе илнĕ. Вăрçă хыççăн тӳрех тăван колхозра, шкулта ĕçлеме тытăннă. Вĕсен пурнăçĕпе ĕçĕ-хĕлĕ пирки ятарлă кĕтесре туллин каласа кăтартнă.

Шел те, çак ялти 106 çын хаяр вăрçăран таврăнайман. Вĕсем çинчен Асăну кĕнекинче кĕскен çеç палăртнă. Çапах та ял халăхĕ тăванĕ-пĕлĕшĕпе кăсăкланма пăрахмасть: вĕсем ăçта çапăçнă, ăçта вилнĕ, вĕсене хăш тăпăхра пытарнă. Кун пирки «Эпир – пакунсене хывманнисем» пайра паллашма пулать.

Виççĕмĕш пая вĕрентекенсене халалланă. Кушкă шкулĕн учителĕсем те хăйсен ирĕкĕпе фронта кайнă. Вĕсен йышĕнчех: Александр Петров, Аркадий Богданов, Леонид Иголкин, Василий Портнов, Павел Петров.

Çар мухтавĕн кĕтесне йĕркелеме учительсем ачасене те явăçтарнă. Вĕсем сăнӳкерчĕксем, асаилӳсем, документсем пухнă. Çавна май стенд йĕркеленĕ.

Маларах ачасем Аслă Çĕнтерӳ кунне вăрçа хутшăннă ентешсемпе пĕрле иртнернĕ. Вĕсем вĕренекенсене хăйсен асаилĕвĕсемпе паллаштарнă. Халĕ иккĕмĕш çул ĕнтĕ уява вăрçă паттăрĕсемсĕр ирттереççĕ. Вĕсемсĕр экскурсисем, ятарлă конкурссемпе викторинăсем йĕркелеççĕ. Мĕн тăван? Пурнăç малаллах шăвать. Чи кирли – паттăрсене асра тытни, вăрçă хаярлăхне манманни, çамрăк ăрăва çĕршыва, тăван тăрăха юратма вĕрентни.

Валентина ПЕТРОВА.

Вырăс çĕрĕнчи тыткăн

60 çул каярах, 1955 çулхи январь уйăхĕн вĕçĕнче, тыткăнри нимĕçсемпе Австри çыннисене пирĕн çĕршывран кăларма тытăннă. Вĕсен йышĕ 3,5 млн çынпа танлашнă, 450 пинĕшĕ вилнĕ. СССРта японецсем, венгрсем, румынсем, итальянецсем те тыткăнра пулнă...

Иккĕмĕш тĕнче вăрçи пуçламăшĕнче тыткăнри çынсемпе еплерех пулмаллине 1929 çулта Женевăра йĕркеленĕ конвенци пăхса тăнă. Германи ку килĕшĕве алă пуснă, СССР вара – çук. Çапах та пирĕн çĕршыв çак йышăнăва çывăха хурса пурнăçланă.

Танлаштарма: нимĕç тыткăнĕнче 4,5 млн совет çынни пулнă. Вĕсенчен 1,2 млн çын лагерьсенче вилнĕ.

Тухтăра, тавтапуç!

1941 çулхи июнĕн 23-мĕшĕнчи норма тăрăх – тыткăнрисене Хĕрлĕ çар салтакĕсемпе танах çитернĕ. Кунне вĕсене 600 г ыраш çăкăрĕ, 90 г кĕрпе, 10 г макарон, 40 г аш, 120 г пулă панă. Паллах, каярахпа рациона чакарнă. Мĕншĕн тесен хамăр салтаксене апат çитмен. Австри историкĕ Стефан Карнер хăйĕн «Плен и интернирование в Советском Союзе» кĕнекинче çапла çырнă: «Тыткăнри ĕçлекен çынсем 600 г тачка хура çăкăра тивĕçнĕ. Вырăс гражданĕсен вăл та пулман». Сăмах 1946-1947 çулсенчи хĕл кунĕсем пирки пырать. Ун чухне СССРта выçлăх хуçаланнă. Нормăна ирттерсе тултарсан тыткăнрисене тепĕр 300-400 г çăкăр хушса панă.

Эмелсенчен вырăссен камфора, йод тата аспирин çеç пулнă. Хирурги операцийĕсене наркозсăр тунă. Çапах та тăван тăрăхне таврăнакансем «вырăс тухтăрне» тав тунă. Йывăр лару-тăрура вăл хăйĕнчен мĕн килнине пурне те тунă. «Хамăрăннисен», совет тĕрминче ларакансен, пурнăçĕ тата та япăхрах пулнă. СССРта тыткăна лекнисем ытларах дистрофи тата инфекци чирĕсемпе (дизентери, тиф, туберкулез) чирлесе вилнĕ. Ирĕке тухасса кĕтсе илеймесĕр хăйсем çине алă хунисем – 0,2 процент.

«АНТИФА» – 1945

1945 çул вĕçĕнче СССР НКВДăн тыткăнри çар çыннисемпе ĕçлекен тĕп управленийĕ 267 лагерьпе 3200 стационар уйрăмне пăхса тăнă. Тыткăнри нимĕçсем торф тата кăмрăк кăларнă. Вăрçă вăхăтĕнче ишĕлнĕ Донбаса тата Днепрогэса, Сталинградпа Севастополе ура çине тăратма пулăшнă. Çавăн пекех вĕсем Мускаври метрона, БАМа тунă, Çĕпĕрте ылтăн кăларнă... Нимĕçсен лагерĕсем «хамăрăннисенчен» питех уйрăлса тăман. 500-тен пуçласа 1000 çынран тăракан ĕçченсен батальонне йĕркеленĕ. Вĕсем виçĕ рота пулнă. Бараксенче – кăтарту агитацийĕ: графиксем, Хисеп хăми, ĕç ăмăртăвĕ. Унта хутшăннисене хавхалантарнă.

Лару-тăрăва çăмăллатма «Антифапа» – фашизма хирĕçлекен комитетпа – çыхăну тытни те пулăшнă. Австри çынни Конрад Лоренц, вăрçă хыççăн паллă ăсчах пулса тăнăскер (1973 çулта физиологипе медицина тĕлĕшпе Нобель премийĕн лауреачĕ пулнă), Витебск тăрăхĕнче тыткăна лекнĕ. Наципе социал шухăшне килĕштерменрен ăна 27-мĕш лагере Красногорск хулине куçарнă. Вырăс тыткăнĕнчен Лоренц хăйĕн «Оборотная сторона зеркала» пĕрремĕш кĕнекин алçырăвне илсе таврăнма пултарнă.

Лагерсенче пурĕ 100 пин активиста хатĕрленĕ.

1955 çулта кĕркунне тыткăнри юлашки çынна Германие ăсатнă. Ун чухне ФРГ канцлерĕ Конрад Аденауэр СССРа ĕçлĕ визитпа килнĕ. Тĕмере ларнă ют çĕршыв çыннисене килĕсене оркестрпах ăсатнă.

Тыткăнри çар çыннисен шăпи тĕрлĕрен пулнă. Фридрих Паулюс фельдмаршал влаçпа çыхăну тытнă. Ăна 1953 çулта килне янă. Вăл 66 çула çитиччен пурăннă. Эрих Хартманн ас-истребитель нацист пулсах юлнă. 1950 çулта вăл Ростов облаçĕнчи Шахта хулинчи лагерьте пăлхав çĕкленĕ. Ăна 25 çула тĕрмене хупнă, анчах вăхăтсăр кăларнă. 1955 çулта кĕркунне тăван тăрăхне янă, каярах вăл Хĕвеланăç Германи хĕсметре тăнă. 1993 çулта вилнĕ.

Сергей ОСИПОВ.

«Аргументы и факты» хаçатран.

АН ТА КАЛА

Тăлăх шучĕпе – канма

Çывăх вăхăтра саваламан сак çине «Елочка» ача çурчĕн директорĕ ларĕ. Трактор-автобус вăрласа аллине вараламан вăл, тăлăхсен шучĕпе ырлăхра савăнса юлма хăтланнă.

Тĕпчев палăртнă тăрăх, пĕлтĕр 57 çулти директор Крым Республикине кĕçĕн çулхи мăнукĕпе ывăлне канма янă. Анчах хăйĕн кĕсйинчи укçапа мар, бюджет шучĕпе ăсатнă вĕсене. Пуçлăх тăванĕсем ача-пăча лагерĕнче рехетленсе пурăнни хыснана 30 пин тенкĕлĕх пушатса хăварнă. Вăл укçана вара бюджетран ача çуртĕнче пурăнакансене сипленме-канма яма уйăрнă. Анчах директор тăлăхсене тивĕçмелли укçапа çывăх çыннисене ырă тума хăтланнă.

Ĕçе тĕпченĕ май директорăн тепĕр хура ĕçне те туртса кăларнă. 2013 çулхи августра вăл çак учрежденирех вăй хуракан ывăлне ĕçмесĕрех 12,5 пин тенкĕ тӳленĕ. Кукăр алăллă тăвансен тăкака саплаштармах тивĕ. Анчах çакăн хыççăн та пуçлăх вырăнĕнчех юлĕ-ши?

Пăспа пăсланнă укçа

Чăваш Енри чăх-чĕп фабрикин ертӳçисем ниепле ăнланма пултарайман: предприяти куллен тупăш илсен те кассăра укçа хушăнма мар, чаксах пынă. Капла кĕç-вĕç панкрута та тухма пулĕ. Аптăранă кăвакал кутăн чăмнă тенĕн ертӳçĕсем право органĕнчен пулăшу ыйтнă. Лешсем йĕр çине тӳрех ӳкнĕ. Предприяти кĕсйине пушатаканни кунти шут ăстиех-мĕн.

Ултавçă кассăри укçана республикăри тĕрлĕ фирмăна куçарнă. Счет çине куçсассăн хайхи фирмăсем сасартăк хупăннă. Çапла майпа бухгалтер фабрикăн 4 млн тенкине йăкăртнă. Укçапа тĕллевлĕ усă курнине çирĕплетекен документсем тăратма та манман хайхи. Суя хутсене ĕненес пулсан предприяти валли оборудовани, строительство материалĕсем, чĕртавар туяннă-мĕн. Ултав çиеле тухсан тек тунман вăл.

Л. АЛА.

ЧĂВАШ НАЦИ ТЕЛЕКУРАВĔН ЭРНЕЛĔХ ПРОГРАММИ

Тунтикун, февралĕн 9-мĕшĕ
7.00 «АВАН-И» (12+)
7.30 «КОМФОРТНЫЙ ГОРОД» (12+)
8.00 АКИЛБУПСЕР» (6+)
13.00, 16.00, 19.00, 22.30 «РЕСПУБЛИКА» ХЫПАРСЕН КĂЛАРĂМĔ
13.15 «ЧĂВАШЛĂХ ТĔНЧИНЕ КИЛСЕМĔР» (12+)
14.00, 17.00, 20.00, 23.00 «РЕСПУБЛИКА» ИНФОРМАЦИОННАЯ ПРОГРАММА
16.15 «ЯЛАН ЯНРА, ЧĂВАШ СĂМАХĔ» (0+)
19.15 «ЫЛТĂН ÇӲПÇЕРЕН» (6+)
19.30 «ЯШ ЧУХ, ÇАМРĂК ЧУХ» (12+)
20.30 «АКИЛБУПСЕР» (6+)
21.00 «ЧЕЛОВЕК РАССЕЯННЫЙ». СПЕКТАКЛЬ (12+)

Ытларикун, февралĕн 10-мĕшĕ
7.00, 13.00, 16.00, 19.00, 22.30 «РЕСПУБЛИКА» ХЫПАРСЕН КĂЛАРĂМĔ
7.15 «ЫЛТĂН ÇӲПÇЕРЕН» (6+)
7.30 «ЯШ ЧУХ, ÇАМРĂК ЧУХ» (12+)
8.00, 14.00, 17.00, 20.00, 23.00 «РЕСПУБЛИКА» ИНФОРМАЦИОННАЯ ПРОГРАММА
8.30 «КАЧЕСТВО» (12+)
9.00 «ТАЛАНТЫ ЗЕМЛИ ЧУВАШСКОЙ» (12+)
19.15 «ТĔПЛĔ КАЛАÇУ» (12+)
19.30 «ЭХ, ЮРĂМ, ЯНĂРА» (12+)
20.30 «ТАКИЕ ЖЕ» (12+)
21.00 «КАПИТАНА КАЧЧА ТУХАС». ЧĂВАШЛА КУÇАРНĂ ФИЛЬМ (12+)

Юнкун, февралĕн 11-мĕшĕ
7.00, 19.00, 22.30 «РЕСПУБЛИКА» ХЫПАРСЕН КĂЛАРĂМĔ
7.15 «ТĔПЛĔ КАЛАÇУ» (12+)
7.30 «ЭХ, ЮРРĂМ, ЯНĂРА» (12+)
8.00, 20.00, 23.00 «РЕСПУБЛИКА» ИНФОРМАЦИОННАЯ ПРОГРАММА
8.30 «ТАКИЕ ЖЕ» (12+)
19.15 «ÇАВРА СĔТЕЛ» (12+)
20.30 «ПРАВИТЕЛЬСТВЕННАЯ СВЯЗЬ» (12+)
21.00 «ШУРĂ ЫЛХАН». ЧĂВАШЛА КУÇАРНĂ ФИЛЬМ (12+)

Кĕçнерникун, февралĕн 12-мĕшĕ
7.00, 13.00, 16.00, 19.00, 22.30 «РЕСПУБЛИКА» ХЫПАРСЕН КĂЛАРĂМĔ
7.15 «ÇАВРА СĔТЕЛ» (12+)
8.00, 14.00, 17.00, 20.00, 23.00 «РЕСПУБЛИКА» ИНФОРМАЦИОННАЯ ПРОГРАММА
8.30 «ПРАВИТЕЛЬСТВЕННАЯ СВЯЗЬ» (12+)
9.00 «ТАЛАНТЫ ЗЕМЛИ ЧУВАШСКОЙ» (12+)
19.15 «ТĔПЛĔ КАЛАÇУ» (12+)
19.30 «ЭХ, ЮРРĂМ, ЯНĂРА» (12+)
20.30 «ПО СУЩЕСТВУ» (12+)
20.40 «КУРАТОР». ДРАМА (16+)

Эрнекун, февралĕн 13-мĕшĕ
7.00, 13.00, 16.00, 19.00, 22.30 «РЕСПУБЛИКА» ХЫПАРСЕН КĂЛАРĂМĔ
7.15 «ТĔПЛĔ КАЛАÇУ» (12+)
7.30 «ЭХ, ЮРРĂМ, ЯНĂРА» (12+)
8.00, 14.00, 17.00, 20.00, 23.00 «РЕСПУБЛИКА» ИНФОРМАЦИОННАЯ ПРОГРАММА
8.30 «НАОБУМ» (12+)
9.00 «ТАЛАНТЫ ЗЕМЛИ ЧУВАШСКОЙ» (12+)
19.15 «ЮРĂ ÇАВРĂМĔ» (12+)
19.30 «КИЛ ĂШШИ» (12+)
20.30 «КОМФОРТНЫЙ ГОРОД» (12+)
21.00 «ФРАНЦИ ХĔРĔ ТЫТКĂНЛАРĔ». КАМИТ (12+)

Шăматкун, февралĕн 14-мĕшĕ
7.00 «РЕСПУБЛИКА» ХЫПАРСЕН КĂЛАРĂМĔ
7.15 «ЮРĂ ÇАВРĂМĔ» (12+)
7.30 «АВАН-И»
8.00 «РЕСПУБЛИКА» ИНФОРМАЦИОННАЯ ПРОГРАММА
8.30 «КОМФОРТНЫЙ ГОРОД» (12+)
9.00 «МУСКАВ КУÇÇУЛЕ ĔНЕНМЕСТ». ЧĂВАШЛА КУÇАРНĂ ФИЛЬМ (12+)
12.00 «ЮРАТСА ПУРĂНСАН. МАРИЯ ГОРШКОВА» (12+)
17.00 «ЯШ ЧУХ, ÇАМРĂК ЧУХ» (12+)
17.30 «КИЛ ĂШШИ»
18.00 «ЫРĂ КĂМĂЛПА» (12+)
18.30 «ÇАВРА СĔТЕЛ» (12+)
19.30 «ТАРÇĂ». ЧĂВАШЛА КУÇАРНĂ ФИЛЬМ (12+)

Вырсарникун, февралĕн 15-мĕшĕ
9.00 «ЧĂВАШ ПИКИ – 2014» (12+)
12.00 «ДНИ РОССИЙСКОЙ И ЧУВАШСКОЙ ПЕЧАТИ» (12+)
17.00 «ПРАВИТЕЛЬСТВЕННАЯ СВЯЗЬ» (12+)
17.30 «ТАКИЕ ЖЕ» (12+)
18.00 «ШӲТ ХЫÇÇĂН ШӲТ». КУЛĂШПА САТИРА ТЕАТРĔН КОНЦЕРЧĔ (12+)
21.00 «ПĔРРЕХИНЧЕ 20 ÇУЛ ИРТСЕН». ЧĂВАШЛА КУÇАРНĂ ФИЛЬМ (12+)

РЕКЛАМА, ПĔЛТЕРӲСЕМ

2. АКЦИЯ! Блоки керамзитобетонные 20х20х40 – 33 руб., 12х20х40 – 29 руб., 10х20х40 – 25 руб. Высокое качество. Доставка. Т. 89674704677.

3. АКЦИЯ! Кольца колодезные диам. 0,7 м, 1 м, 1,5 м. Д-ка манипулятором. Бурение. Т. 89674704677.

23. Гравмассу, песок, бой кирпича, **щебень.** Д-ка. Т. 89061355241.

УЙĂХ КАЛЕНДАРĔ

Число, кун		Февраль, 4 – юнкун	Февраль, 5 – кĕçнерникун	Февраль, 6 – эрнекун	Февраль, 7 – шăматкун	Февраль, 8 – вырсарникун	Февраль, 9 – тунтикун	Февраль, 10 – ытларикун
ХĔВЕЛ	тухать	7.41	7.39	7.37	7.35	7.33	7.31	7.29
	анать	16.29	16.31	16.33	16.35	16.38	16.40	16.42
Кун тăршшĕ		8.48	8.52	8.56	9.00	9.05	9.09	9.13
УЙĂХ	тăхри	тулли уйăх (2.08)	катăлса пырать	катăлса пырать	катăлса пырать	катăлса пырать	катăлса пырать	катăлса пырать
	кунĕ (12 сехет тĕлне)	15-мĕш кун	16-мĕш кун	17-мĕш кун	18-мĕш кун	19-мĕш кун	20-мĕш кун	21-мĕш кун
		Арăслан паллинче	Хĕр паллинче	Хĕр паллинче	Хĕр паллинче	Тараса паллинче	Тараса паллинче	Скорпион паллинче

«ПАХЧАÇĂ КАЛАВĔСЕМ» ЯРĂМРАН

Герман ЖЕЛТУХИН

Пыллă нимĕр

Çырма ларсан ăçта васкатăпши – ăнланмастăп. Çырса пĕтерсен, пĕрер уйăх иртсен, вуласа пăхатăп та – тĕлĕнетĕп: çавна-çавна пăрахса хăварнă, ăна маннă тата. Ха, çур ĕмĕр алăра калем тытатăп – йĕркипе çырма пĕлейместĕп.

Каçарсамăр ĕнтĕ. Дачăри сулахай енчи кӳршĕпе маларах паллаштармаллаччĕ вĕт. Сулахайăн сучĕ çук теççĕ те-ха. Кусем – тĕлĕнмелле кӳршĕсем: упăшкипе арăмĕ те, ачисем те Ильичевсем. Шут ĕçĕнче теççĕ хулари пĕр пысăк предприятире. Икĕ ывăлĕ вара университетра, экономика факультетĕнче вĕренеççĕ.

Тĕлĕнмелле çынсем терĕм те, вĕсенчен тĕлĕнмелли малтанхи кунах пуçланчĕ. Пурнăçра пĕрремĕш хут ятран каласа çĕр валеççе параççĕ. Дача валли. Шупашкар çумĕнчех тата. Таçта инçе кайса çӳремелле мар. Троллейбусран ансан, çур çухрăм çеç вăрман хĕррипе утмалла. Çакна пĕлнĕ-илтнĕ çынсем телейлĕ теççĕ пире. Çаплах-ши, телейлĕ çын телейсĕре ăнланмасть çав. Мĕн телейĕ пултăр пахчара? Телейсĕрĕн çулла та хĕл ун!

Çуркунне, çĕр типсен, пĕр шăматкун кăнтăрла пухрĕç пире пĕр хĕрĕх-аллă çемьене çак вăрман хĕррине, таса уй умне. Ай-ай, вунă пасартан кая мар кĕрлерĕ, шавларĕ çур сехете яхăн. Темле пуçлăхсем, тӳре-шарасем çĕр валеççе пама килчĕç. Уткалаççĕ, виçеççĕ, хут çыраççĕ. Хушаматран йыхравлаççĕ. Ĕмĕрлĕх харпăрлăх çĕр параççĕçке, пилĕк сотой. Тем, пирĕн черет çитеймест. Ильичев хайхи, Микула, мана кăчăк туртрĕ. «Атя-ха, вăрмана утар, – терĕ вăл шăппăн. – Ку ĕçпе арăмсем аппаланччăр...»

Йĕри-тавра пĕлмен кайăксем сасă параççĕ. Юррисем, юррисем еплерех! Вĕсене çĕнтерсе: «Фю-фю, че-чо-чо! – хыттăн юхать шăпчăк сасси. Çил кассăн-кассăн вĕрнĕ май шĕшкĕ çамрăк турачĕсене енчен-енне хускаткалать, хĕвел шевлисенчен тĕрĕ тĕрлет тейĕн. Пĕтĕм тавралăх шап-шурă кĕпеллĕ лантăшпа сывлать. Юрлас килет!

Йывăççем айĕнчи ырă сулхăнра самай çӳренĕ пулас. Пире Николай Петрович ывăлĕсем шыраса тупрĕç. Вĕсем хыççăнах арăмсем те çитсе тăчĕç. Савăнăçлă. Пирĕн çĕрсем те юнашар иккен, – эпир – кӳршĕсем.

Чăн та, пирĕн çĕр лаптăкĕсем çума-çумăн. Пĕчĕк сукмак леш енче икĕ ăвăс, шĕшкĕ тĕммисем лараççĕ, йытă çĕмĕрчĕ чечек çурнă. Пуç тăрринче юман турачĕсем çакăнса тăраççĕ.

Паха вырăн. Çерем. Тахçан-тахçан кунта ана пулнă пулас. Темиçе çул пачах усă курман. Сысна курăкĕ, армути ӳсет, вĕлтрен. Вĕлтренсĕр пахча пулмасть-ха. Вăрман енче икĕ пĕчĕк шăкăрăлчăк пур. Ытти – лапкăшĕпех тӳремлĕх. Савăнмалла вĕт, арăмсем те кăмăллă пулни сисĕнчĕ. Пире хамăрăн пулас пахчасен йывăç пăтисене кăтартрĕç те таçта кайса çухалчĕç.

Çĕрĕ пур ĕнтĕ. Ильичев та хăйĕн çĕрĕ çинче хуçа пек мăнкăмăллăн калла-малла хутлакаларĕ. Пуçне суллакалать, тем канăççăрланать, тем мăкăртатать. Çавăнтах ман алăри кĕреçене хăвăрттăн туртса илчĕ те хăйсен çĕрĕ çинче пĕр хăлаçра чаш! тăрăнтарса лартрĕ.

– Т-с-с, кун пысăкăш пахчара чаваланса курпун тухĕ, – шăппăн пăшăлтатрĕ вăл. – Сана парне ку. Нимĕн те ан шавла. Халĕ хăвăрт çеç хамăр хушăри чикĕ йĕрне кĕреçепе чавса палăрт-ха...

Эпир мĕн хăтланнине никам та курмарĕ. Чĕнмерĕм. Манăн участок пĕр самантра çирĕм тăваткал метр чухлĕ пысăкланчĕ. Çав кунхине те, кайран та ăна никам та сисмерĕ. Вăрттăнлăх хамăрта юлчĕ.

Тӳрех ĕçе кӳлĕнтĕмĕр. Микулапа иксĕмĕр икĕ пахча урлă-пирлĕ кумса ăçта мĕнле йывăç лартмаллине палăртса тухрăмăр. Пĕр тăхтаса тăмасăр сукмакпа юнашар çурт вырăнĕпе нӳхреп, шыв цистерни, тислĕк купи валли вырăн хăвартăмăр.

Улмуççи, груша, слива, хĕрлĕ тата хура хурлăхан, крыжовник, хăмла çырли, шурă кӳкĕн, чие çырли лартмалли лаптăксене те паллă турăмăр. Эпĕ тата паланпа фундук лартас терĕм. Николай Петрович килĕшмерĕ, тымарĕсемпе пĕтĕм пахчана пĕтереççĕ тесе кутăнлашрĕ. Халĕ манăн çĕр пы-ысăк терĕм те, вăл хулпуççине çеç сиктеркелерĕ – чĕнмерĕ. Мĕн, кăшман лартса тултармастăп ĕнтĕ, çарăкĕ те юмахри пек акăш-макăш мăнă нихçан ӳсес çук....

Юлашкинчен кӳршĕ хамăр хушăри картана хăех тытасси çинчен пĕлтерчĕ. Пăх-ха, мĕн тери ырă çын! Тата çывăх кунсенче улмуççи илме Тутарстанри Ешĕлвар заповедникне юлташĕсем патне çитсе килме пулчĕ. Ман валли питĕ чаплă улмуççи турттарса килесшĕн çунать. Хăть калас марччĕ, унăн черетлĕ сĕнĕвĕ мана тăнран кăларчĕ.

Парăнтăм тесе йăш çеç икĕ алла çӳлелле тăсрăм: ун пек пулма пултараймасть тата юрамасть. Мĕнле кун пулчĕ паян? Арăмĕ пĕлес-тăвас пулсан, пахча карти тытнă чухнех çӳçрен туртса пĕрремĕш юпа çумне тăратать вĕт.

Чăн та, эрне те, уйăх та иртмерĕ, сăн илчĕç пирĕн пулас пахча вырăнĕсем. Эх, ĕçлет çĕршĕн тунсăхланă халăх! Мотоблоксем шатăртатрĕç, «Беларусь» трактор пĕчĕк плугпа кунне-çĕрне пĕлмесĕр калăм çапса çӳрерĕ. Эпĕ кĕреçепех çерем уçрăм. Пуçа пĕкрĕм те касрăм та касрăм. Çерем татăкĕсене вăрман хĕррине купаларăм, тăприне мĕнпур тымартан тасатса тирпейлерĕм. Улмаçырла йывăçĕсене, паланĕпе фундукне те – веçех лартрăм.

Ĕçленĕ хушăра кӳршĕсем те ман пата пырса çӳремерĕç, хам та хутшăнмарăм. Тем шутларĕç ман пирки – пĕлеймерĕм, анчах арăм питĕ савăнчĕ: «Çĕре юратакан арçын», – терĕ. Пĕр-ик эрне хушшинче çамрăкланса кайрĕ вĕт. Сăн-питĕнче йăл кулă çиçет! Манăн та пуç кап каçăрăлчĕ пулас.

Николай Петровичпа иксĕмĕр малтанхи çул пахчара çĕрулми лартас мар терĕмĕр: лайăх çĕрнĕ тислĕк кирлĕ! Пирĕн шухăша арăмсем те ырларĕç. Çĕрĕ кантăр, ун çине торф сапаласа тухатпăр, çум курăкне тасататпăр терĕç.

Эпĕ пахчара ырми-канми чаваланнă хушăра ырă кӳршĕ Ешĕлвара çитсе килчĕ. Вунпилĕк улмуççи çĕклесе кĕчĕ пахчана. Пиллĕкĕшне айккинерех уйăрса хучĕ.

– Тем амакĕ лартса тултартăн пахча тулли, – мăкăртатрĕ вăл мана тарăхса. – Акă элита килсе выртрĕ – чи-чи... Ешĕлварти чаплă пĕлĕшсем тупса пачĕç. Итлемерĕн мана. Икĕ улмуççине сирĕн карта çумне лартатăп. Ӳссе çитсен сан пахчана та татăлса ӳкчĕр пысăк панулмисем. Виççĕшне яла, атте патне леçетĕп ĕнтĕ.

Пахчари пĕтĕм ĕçе кӳршĕ çине тиесе пĕтерейĕмĕн: çĕрне катса ил, картине тыттар, тислĕкне турттарса килтер... Тата пыллă панулми çи. Ĕмĕрĕпе парăмра пурăнăн!

Икĕ çамрăк улмуççине вăл пирĕн пахча çумнех лартрĕ. Шăтăкĕсене лаша тислĕкĕ хучĕ, пакетран темле удобрени сапрĕ тата тем те аппаланчĕ, юлашкинчен çырмаран шыв çĕклесе килчĕ. Капла пăхсан, улмуççисем кăçалах панулми параççĕ пуль...

«По знакомству» туяннă элита улмуççисем те хăйсен ӳсĕмĕн вăхăчĕсене çирĕп пăхăнаççĕ-мĕн. Тăвата çул мĕн тери ырлăхра хунарĕç вĕсем. Ильичев канăçне çухатрĕ, çурпа-кĕрпе йĕри-тавра кăпкалатрĕ, каçсерен тислĕк шывĕпе шăварса тăчĕ. Арăмĕпе ывăлĕсене вĕсен çывăхне ямарĕ.

Иккĕшĕ те япшар ӳсрĕç. Хуппи симĕсрех тĕксĕм тĕслĕ те, ют çĕршывран кӳрсе килнĕ тейĕн. Виçĕ çултан çуркунне пирĕн пахчаран икĕ тĕмĕ крыжовник çухалчĕ. Кӳршĕсен пĕр улмуççине кăларма пуçланă. Çĕрне чавнă, икĕ-виçĕ пĕчĕк туратне хуçнă – тăпăлтарман, вырăнтах хăварнă. Элита чечек çурса савăнтармарĕ. Пирĕн пахчари улмуççисем пурте шап-шурă çеçкере ларчĕç...

Тепĕр çуркунне çĕр типсенех арăмпа иксĕмĕр ирхине пахча пăхма антăмăр. Ытарайми тĕнче: хĕвелĕ кулать, вăрманĕ юрлать. Манăн та пушмака хывса ташлассăм килет.

Пахчара çынсем те курăнмаççĕ. Кӳршĕсем те çук. Çĕр пиçеймен. Пур çĕрте те хыт хура, хăрăк туратсем выртаççĕ, сасартăк куçа кӳршĕри чечеке путнă икĕ улмуççи тăрăнчĕ. Пулма пултараймасть! Йĕме турта-турта чупатăп карта енне. Çупкăм-çупкăм, сенкер-кĕрен-шурă сапакасем. Вăт, элита, вăт, Ешĕлвар тĕлĕнтермĕшĕ! Ман хыçа мăшăр та çитсе тăнă. Ахăлтатса кулать, каçса кайса кулать хайхискер. Эпĕ тĕлĕннипе чĕлхе çухатни култарать-ши?

– Пыллă панулми кĕтетĕн-и? – чеен пăхса илчĕ вăл. – Çĕмĕрт çеçке çурнă-иç, çĕмĕрт. Варри тимĕр, тулашĕ нимĕр. Пыллă нимĕр пулать!

Кăнтăрлапа пахчана Николай Петрович анчĕ. Эпĕ чĕнмерĕм, курнăçмарăм. Арăм тĕрлĕ çӳп-çапа шăпăрпа шăлнă самантра вăрмана кĕтĕм. Çур сехет те çӳремерĕм пуль, хыçранах кӳршĕ хăваласа çитрĕ. «Пулăш, – çанăран тытрĕ вăл. – Сехетлĕх ĕç пур».

Икĕ çĕмĕрт йывăççине те чавса кăлартăмăр. Питĕ нумай тымарлă пулчĕç. Кулянать Микула, ăнсăрт тарăхтарнă ăна. «Çын пĕлмен чух вăрмана лартса хăварар-ха», – мăкăртатать сăмса айĕнче. «Вăрман – çур тăлăп теççĕ», – йăпататăп та – килĕшмест. «Вăрман хăлхаллă», – тавăрать мана.

Уçă вырăна, пĕчĕкçĕ уçланкă варрине лартрăмăр çĕмĕрт йывăççисене. Николай Петрович витрепе шыв çĕклесе килсех шăварчĕ вĕсене. Шел, панулми те, пыллă нимĕр те активсе пăхаймарăмăр. Эрнерен уçланкăна пытăмăр та – пирĕн йывăççен йĕрĕ те курăнмарĕ.

АХ, АНЧАХ...

Эрех пурнăçран хаклă-ши?

Етĕрне районĕнчи Васильев (хушаматне улăштарнă) çамрăклах эрех-сăрапа туслашнă. Вăтăртан иртнĕ услап пырне хĕртсен çывăх çыннисене канăç паман. Пĕчĕк ачисенчен те вăтанса тăман ашшĕ, мăшăрĕпе сăлтавсăрах хирĕçнĕ, аллине ирĕке янă. Тĕпренчĕкĕсене пăхакан арăмĕ ĕçлеймен, ирĕксĕрех упăшкин куçĕнчен пăхма, унăн хăтланкаларăшĕсене чăтма тивнĕ. Çакна кура кил хуçи иртĕхсех кайнă.

Вĕренĕн вĕçĕ пур тенĕн хĕрарăмăн та чăтăмлăхĕ пĕтнĕ. Иртнĕ çулхи кĕркунне арçын çĕçĕпе хăратса арăмне эрех тупса пама ыйтнă. Çемьери хирĕçӳ-харкашу ырăпа вĕçленмессе тинех ăнланса илнĕ пулас арăмĕ, право органĕнчен пулăшу ыйтнă. Пуçтах арçынна район сучĕ 3 çул та 4 уйăхлăха ирĕкрен хăтарма йышăннă.

Трактора – тимĕр-тăмăра

Хăватлă трактор предприяти территорийĕнчен иртнĕ çулхи ноябрьтех çухалнă, анчах ертӳçĕсем темшĕн çакна январьте кăна асăрханă.

Кăçал пуçлăхсем предприятин юсавсăр Т-170 тракторне сутма шутланă. Анчах вăл упранмалли вырăна çитсен аллисене шарт! çапнă. Пысăк техникăран шăрши-марши те юлман. Çитменнине, вăрă-хурахăн йĕрне тахçанах юр хупласа хунă. Предприяти территорине видеокамера лартни сая кайман. Кăсăруклисем ăна тĕпченĕ май трактора иртнĕ çулхи ноябрьтех вăрланине палăртнă. Аякран мар, çакăнта вăй хураканах ют пурлăхпа хуçаланнă. Арçын ăна «КамАЗ» машинăпа турттарса тухнă та 100 пин тенкĕлле тимĕр-тăмăра ăсатнă.

Усламçăсем техникăна документсăрах йышăнни час-часах тĕл пулакан тĕслĕх. Нумаях пулмасть Шупашкар районĕнче «ГАЗ-3302» машинăна тытса чарнă. Унăн кузовĕнче касса вакланă автобус асăрханă. Ăна та тимĕр-тăмăр валли турттарса кайнине каламасăрах ăнланнă кăсăруклисем. Муркаш район водителĕ йывăр тиевĕн документчĕсене те кăтартайман. Ăна ăçтан тупнине те татăклăн калайман вăл. Ĕçе тĕпченĕ май унăн хуçи тупăнĕ-ши?

Л. АЛА

«ХРЕСЧЕН САССИ»
Обществăпа политика хаçачĕ
Индекс 54838
Учредительсем – Чăваш Республикин Информаци политикин тата массăллă коммуникацисен министерстви, Чăваш Республикин Информаци политикин тата массăллă коммуникацисен министерствин «Хыпар» Издательство çурчĕ» Чăваш Республикин хăйтытăмлă учрежденийĕ

ДИРЕКТОР-ТĔП РЕДАКТОР – В.В. ТУРКАЙ
С.Л. Павлов – тĕп редактор заместителĕ
РЕДКОЛЛЕГИ:
Е.Н. Николаева – пай редакторĕ
В.В. Петрова – корреспондент
С.Л. Павлов – тĕп редактор заместителĕ
Е.А. Трофимова – хаçат операторĕ

www.hypar.ru,
e-mail: hreschen@cbx.ru
Редакципе издатель адресĕ: Шупашкар, И. Яковлев пр., 13.
Телефонсем:
директор-тĕп редактор – 56-00-67,
тĕп редактор çумĕ – 62-04-54,
пайсем – 56-34-63, 62-50-06, 28-86-68,
реклама пайĕ тел./факс – 28-83-70.
Факс (8352) 62-50-06

Хаçата 2013 çулхи раштав уйăхĕн 10-мĕшĕнче Федерацин çыхăну, информаци технологийĕсемпе массăллă коммуникацисен сферинчи саккунсене пăхăннине сăнаса тăракан службин Чăваш Республикинчи управленийĕ ПИ ТУ 21-00305 № регистрациленĕ.
Хаçата «Хыпар» Издательство çурчĕ» АУ техника центрĕнче калăпланă хатĕр оригинал-макетран «Чăваш ЕН» ИПК» АУО типографийĕнче пичетленĕ. 428019, Шупашкар, И. Яковлев пр-чĕ, 13.

Графикпа 17 сехетре алă пусмалла.
17 сехетре алă пуснă.
Заказ 339
Тираж 3384

* Рекламăпа пĕлтерӳсем. Реклама тексчĕсемпе пĕлтерӳсемшĕн вĕсене паракансем яваплă.